

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **985**

G. Gunnink

Vertellend preken

MEDITATIEF **989**

J. Hagg

In het hart gegeven

WANDELEN MET GOD **990**

C.J. de Ruijter

Wat heb je aan je geloof?

ACHTERGRONDEN **991**

J. Wesseling

Stopcontact of racebaan?

SAMENLEVING **1000**

I.D. Haarsma

Christelijk Academisch
Netwerk 1

AAN DE
BROEDERWEG **1003**

A. Kamer

Kort verslag

en verder...

Boekbespreking
Meeglezen
Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / G. Gunnink

VERTELLEND PREKEN

Na Kuitert is er een nieuwe auteur van christelijke bestsellers opgestaan. Zijn naam kent u waarschijnlijk wel. Nico ter Linden. Of het nu te maken heeft met het boekenweekthema van dit jaar ('Mijn God') of niet, **Het verhaal gaat...** van Nico ter Linden werd door velen verslonden. Een boek, dat in de verte te maken heeft met een nieuwe preekstijl die in de Gereformeerde Kerken door sommigen wordt bepleit. Namelijk de 'narratieve preekmethode'. In de week van de Kamper Schooldag een bijdrage waarin we met Kampen meedenken over de preek.

Naar een narratieve preekmethode?

Preken wordt er vandaag de dag niet eenvoudiger op. 'Hoe lieflijk zijn de voeten van...' Maar soms heeft de dominee het gevoel, dat zijn voeten zich een weg moeten zoeken via een doolhof van tegenstrijdige meningen. Vanuit de ene hoek klinkt de opmerking dat het veel eenvoudiger kan, zodat de kinderen er wat meer aan hebben. Maar elders wordt dan bezorgd aan de bel getrokken: mensen, we krijgen genoeg van al die

melk, we willen weer vast voedsel! Door de hervormde prof. dr. C. Graafland werd signaleerd, dat het gezag van de gereformeerde prediking tanende is. Voor velen een herkenbare constatering. Tijdens de laatste Reformandadag werd een gebrek aan echt voedende preken aan de orde gesteld. En vanuit een andere invalshoek waren met name in 'Bij de Tijd' krachtige klachten te horen over het gehalte van de preken in de Gereformeerde Kerken. Bekend is het commentaar, dat preken soms veel weg hebben van een

dogmatisch of exegetisch betoog. Is dit levende verkondiging of een exegetische **verhandeling**? Het lijkt wel **een** doorwrochte inleiding op de mannenvereniging! Deze **kritiek** ging merkwaardig genoeg **samen met** het zoeken van nieuwe typering **van de** preek. We moeten, zo werd ons **gezegd**, af van de preek **als** 'bediening van de verzoening'. Een preek is in principe niet wat **anders dan...** een inleiding op de **mannenvereniging**. Tja. En dan die **kerktaal**. Stel, je bent met een onkerkelijke vriendin. Of je hebt een belangstellende **collega** van het werk naar de **kerk kunnen** meenemen. Goede kans, dat na een paar zinnen de preek niet meer te volgen is. Je **wilt**

KEARNREDACTIE:
PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:
DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJ-
TER.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:
W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kam-
pen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:
f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studen-
ten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah.
 Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:
Prijs: f 0.84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

iemand laten zien: geloven is niet
saai, geloven dat is pas **écht: leven**.
Maar op wat voor gedachten komt
de buitenkerkelijke tijdens de kerk-
dienst? De sprong van de dynami-
sche **evangelisatietent** van E & R,
met die gewone vlotte mensen die
gewoon Nederlands **spreken**, naar
het officiële kerkgebouw is erg
groot.

Het probleem met zulke klachten is
het **generaliserende**. Als je je **oor 's**
zondags te luisteren legt ontdek je
heel wat verschillen in aanpak, in
moeilijkheidsgraad, in **woordkeus**.
En vooral in dominee. Want daar-
van is er niet één gelijk aan **een an-
der**.

Maar de klachten zijn ernstig ge-
noeg om serieus genomen te wor-
den. In dat verband komt de vraag
naar voren: kan een **narratieve**, een
verhalende **preekmethode** ons ver-
der helpen (**narratio** = verhaal)?
Het verhaal **als** vorm van de **preek**
maakt de inhoud ervan toegankelijk-
ker. **Kinderen** worden opeens wak-
ker en luisteren geboeid. En bij hun
ouders roept het verhaal herken-
ning op. En: het pakkende van 'het
verhaal' beperkt zich niet tot het ni-
veau van het verstand. In het ver-
haal komen de **emoties en ervaringen**
van mensen ter sprake. Bij een
goed verhaal **kun** je **tussen** de re-
gels door je eigw verhaal invullen.
Het gevaar dat je in de preek blijft
steken in het **afstandelijke** en ver-
standelijke wordt door de **brug** van
het verhaal bezworen. **Maar:** uit
weke bron komt deze preek aan-
pak? Moeten **we** niet onder ogen
zien, dat de bron van de **verhalende**
preekstijl te vinden is in de 'narrat-
ieve theologie'? En is daarmee de-
ze vernieuwende **preekmethode**
niet **onbruikbaar**?

Maar wat is narratieve theologie?
Zo **zijn** we weer terug bij ds. Nico
ter Linden.

De Bijbel als prekenbundel

Het wemelt in de algemene **boek-
handel** van de 'verhalen' en van de
'hervertellingen' van (delen van)

de Bijbel. Zelfs de vermaarde
anaesthesioloogdr. Smalhout waag-
de zich er aan. Maar het boek van
Ter Linden spant qua populariteit
de kroon. Het is **een** boek, waarvan
ik hier en daar heb genoten. En dit
is **nog** maar deel 1 (de bedoeling is
dat er nog vier volgen). Diepzinnige
opmerkingen, **virtuozes invallen**,
chassidische wijsheden, originele
zegging maken de **verhalen** aan-
trekkelijk. Dat **er** ook tamelijk flau-
we woordgrappen en gezochte toe-
spelingen te vinden zijn, moet je
soms voor lief nemen. Dat '**voor**
lief nemen' vind ik moeilijker, **wan-
neer** de vertelling profanerend
wordt. Maar onoverkomelijke be-
zwaren heb ik **tegen** de **kern** van
wat Ter Linden wil zeggen. Als **we** in de **boektitel** het woord
'**verhaal**' tegenkomen, is dat **niet**
toevallig. Want dat is het **kern-
woord** waar het bij Ter Linden om
gaat. We moeten de Bijbel **lezen**
als een **boek** vol beeldende verha-
len. Verhalen die waard zijn om o p
nieuw verteld te worden. Het doet
er niet **veel** toe, of **deze** verhalen
ook betrekking hebben op werkelijk-
ke gebeurtenissen.

Al op bladzijde **twaalf** komen we
het credo van **H.M. Kuitert** letter-
lijk tegen: alle woorden over boven
zijn van **beneden**. Wie garandeert
ons, dat **onze** projecties en fanta-
sieën over God ergens op slaan?
'Misschien is er slechts **leegte** aan
gene zijde **van het** doek! Dat **zou**
kunnen. Maar het zou **ook** kunnen
dat God aan gene zijde van de **wol-
ken** woont, **boven** het dak van ons
denken, de God die ons tot projec-
terende **wezens** heeft **geschapen**'.
Onthullende en onthutsende woor-
den aan het begin van vijf delen bij-
belvertelling! Lezer wees gewaar-
schuwd, het zou wel eens een voos
verhaal kunnen **worden**.

Ds. Nico ter Linden, die tot 1995
predikant van de Amsterdamse
Westerkerk was, is een aanhanger
van de zogenaamde **Amsterdamse**
school. Aan die richting zijn de na-
men van **F.H. Breukelman** en **K.A.**
Deurloo verbonden. De **Amster-
damse** school is **van mening**, dat de

boeken van het Oude Testament hun stempel **ontlenen** aan de **baby-lonische** ballingschap.

De gedeporteerde Joden in Babel hielden de moed er in, hielden zich de wanhoop van het lijf door elkaar troostrijke verhalen te vertellen. Het Oude Testament als peptalk voor ballingen... De woorden van Genesis 1 moet je niet lezen als historie, **maar** als een 'lied tegen de angst'. in feite is het Oude Testament een **prekenbundel**, waardoor de ballingen in Babel hun identiteit konden vasthouden en waarmee ze elkaar bemoedigden.

En **zoals** de gedeporteerde Joden hun oude verhalen **vervormden** en **hervertelden** met het oog op hun eigen situatie, zo **kunnen** wij op onze beurt de oude verhalen **actualiseren**, **hervertellen**. Bijbelverhalen dragen ervaringen met God verder. Daarom is het goed via preken-in-verhaal-vorm de **hoorders** tot nieuwe ervaringen met God uit te lokken.

En Nico ter Linden kan fantastisch vertellen! **Fantastisch** – in de dubbele betekenis van het woord. Maar wat blijft er ondertussen over van het fantastische nieuws, dat **Christus** de dood heeft overwonnen? Dit: 'Ten derden dage, zo gaat het verhaal, **ontwaakte** bij zijn vrienden het besef dat God hem thuis gehaald had'. Ontwakend besef. **Daar** moeten we het mee doen. Maar wat moet ik met **dat** ontwakend **besef**, wanneer Christus **zelf** lichamelijk niet ontwaakt is uit de dood? Dan wordt de prediking zonder inhoud. De **verpakking** kan die leegte niet goedmaken (1 **Km.** 15 : 14).

De Bijbel: een vertelboek

Maar kunnen we de narratieve **preekmethode** dan maar niet **beter** direkt vergeten? Als dit de theologische achtergrond is kunnen we er niets mee beginnen! Toch **zou** die reactie onjuist zijn. Een **narratieve** preek is nog **wel** wat anders dan **narratieve** theologie. Want wanneer je terug gaat naar de Schrift

zelf, en niet naar de **onbetrouwbare** bron van de **ervaringstheologie**, ontdek je de schitterendste verhalen. Een onverdacht getuige als de **anti-christelijke** schrijver Jan **Wolkers** kan daar nog altijd hoog van opgeven. Neem de beschrijving van het leven van de aartsvaders, neem het bijbelboek Ruth, of Esther. Steengoed vertelde geschiedenissen!

Dat de Here ons **déze** Bijbel **gegeven** heeft, een Bijbel die zelf laat zien hoe waardevol het **goed** vertelde verhaal is, daagt al diegenen uit die het **goede** **nieuws** mogen doorgeven.

Laten we de waarde van het goed vertelde verhaal niet onderschatten.

De verhalen van de **goed vertellen** de 'meester' of '**juffrouw**' worden lang onthouden en gaan soms een levenlang mee. De Here Jezus heeft het middel van de 'gelijkenis' gebruikt, om **met** behulp **van** eigentijdse **beelden** en verhalen zijn boodschap te verduidelijken (**trou-wens ook** om die te **verbergen**). De Here Jezus deed in **zijn** preken een beroep **zowel** op de belevingswereld **van** de mensen als op zijn eigen fantasie. De Bijbel is een **vertelboek**. In de narratieve theologie worden de **gebeurtenissen** die in de Schrift zijn vastgelegd gereduceerd tot 'verhalen' die best **verzonnen** kunnen zijn. **Het** is maar een verhaal...

Maar die theologie mag niet in staat zijn ons een belangrijk medium in de overdracht van de boodschap uit handen te slaan. Gods grote daden vragen er om verhaald te worden. Niet **alleen** het **kind** in de kerk zal blij zijn met een dominee, die goed kan vertellen.

Hoe bedoelt u?

Maar zou alles niet afhangen van de vraag: wat bedoel je? Waar hebben we het precies over als we nadenken over 'narratief preken'? Het lijkt er op, dat **nog** niet is uitgekristalliseerd wat onder de 'narratieve preekmethode' verstaan moet

worden.

Misschien dat daarover de TU-vakgroep Praktische Theologie in dit blad van zich zal **laten horen**? Ik denk, dat met name de classes, die preken van kandidaten moeten beoordelen (maar zij niet **alleen**) er alle belang bij hebben om hierover **goed geïnformeerd** te zijn. En dat Kampen en de kerken de maatstaven **waaraan** preken beoordeeld worden goed **op** elkaar moeten blijven **afstemmen**. Anders worden kandidaten bij de **kerkelijke** examens de dupe.

Wordt bijvoorbeeld de 'narratieve' **preekmethode** ook geschikt geacht om de catechismus of een ethisch gedeelte van het Nieuwe Testament toe te lichten? **Of** hebben we het **alleen** over de historische gedeelten **van** de Bijbel?

Soms wordt de term 'narratieve preekmethode' gebruikt wanneer de preek wordt opgezet vanuit een bepaalde 'hoofdpersoon'. Alles wordt gezien door de ogen van een bijbelse persoon, met zijn veronderstelde emoties en gedachten. Bijvoorbeeld: je kunt de geschiedenis van de **opwekking** van een jongen uit Naïn heel spannend en geladen vertellen, door de emoties van zijn **moeder** tot invalshoek te kiezen. Je vertelt, hoe diep verslagen **zij** de **stadspoort** uitkomt. Je vertelt **over** haar persoon, haar achtergronden, **haar** eenzaamheid. En hoe **dolgelukkig** ze uiteindelijk is, wanneer zij haar **jongen** terugkrijgt. Zij wordt de hoofdpersoon **van** het verhaal.

Wanneer je Lucas 7 : 11-17 leest merk je, **dat** dit moeilijk zo kan, omdat er **maar één** Hoofdpersoon is. De **treurende** moeder mag schuilen in zijn schaduw. Christus mag niet in de schaduw komen **van** **háár**. Zijn **ontferming** en macht van **Christus** hebben dan **ook** een brede uitstraling: 'God heeft naar zijn **vólk** omgezien'. Christus kijkt veel verder dan naar de gebogen **schou-ders** van één weduwe. Ondertussen: die **éne** weduwe ziet Hij beter dan wit **ook** maar! Daarom zou het een gemiste kans zijn, **wanneer** je

in een preek niet **een** poging **zou** wagen om met inlevingsvermogen te vertellen over de intense **rouw** van **de** moeder. En **over** de bijna dramatische ontmoeting **tussen** de dood en het Leven, tussen de begrafenisstoet die van de ene **kant** komt en de stoet rond de Christus, die van de andere kant nadert. Dus 'narratieve **preekmethode**': hoe **bedoelt** u en hoe wordt het in de praktijk gebracht?

Toverwoord?

Eén **ding** staat voor **mij** wel vast. Dat we sowieso niet te veel van één methode, één benaderingswijze **moeten** verwachten. Want afgezien van de onduidelijkheid die er nog rond dit begrip bestaat: ik heb afgeleerd om van één bepaald **kernbegrip** of van één bepaalde **preekmethode** alles te verwachten. Een toverwoord of tovermethode voor een goede preek bestaat niet. Een hoge hoed voor predikanten past niet meer.

Laat ik dat **illustreeren** aan de hand van een paar andere **kernwoorden** die tot nu toe vaak werden gebruikt in de homiletiek (= predikkunde). Sinds 'Schilder en Holwerda' zijn meerdere generaties predikanten opgegroeid bij de term **heilshistorisch** preken en **christocentrisch** preken. Er werd in Kampen ingehamerd: er moet **heilshistorisch** en niet **exemplarisch** gepreekt worden! Denk er bovendien aan **verbondsmatig** te preken. En laat bij alle accent op Jezus Christus als onze Verlosser de aandacht voor het werk van de drieënige God niet verbleken, blijf **trinitarisch** denken in je preekwerk.

Kernwoorden die veel invloed hadden en hebben.

Heilshistorisch wil zeggen: je moet bij de uitleg van de historische (verhalende!) gedeelten van de Bijbel laten zien, hoe God vanaf de **paradijsbelofte** in tekens unieke gebeurtenissen onderweg is naar de eenmalige gebeurtenissen van Goede Vrijdag, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren. Daarom is een **heilshis-**

torische preek tegelijk christocentrisch laat in de preek Gods **verlossingswerk** in **Christus** zien. Verwijs de mens met zijn verwarring en vragen niet naar zichzelf, niet naar **zijn** eigen geloof en naar zijn eigen beleving, maar naar de **drieënige God die in Christus bezig was** en is de wereld met Zichzelf te verzoe-nen. En **preek** niet exemplarisch: verknip de ene bijbelse geschiedenis niet in een **reeks van losse en tijdloze voorbeeldverhalen**.

Deze uitgangspunten hebben voor de preek niet weinig betekenis. Maar **tegelijk** bleek het niet zonder gevaren te zijn om aan een paar kapstok-woorden een complete **preekmethode** op te hangen. Een probleem was, dat vaak **raag** bleef wat nu eigenlijk de bedoeling was (gaat nu rond de **term** 'narratief' weer dezelfde onduidelijkheid ontstaan?).

Holwerda moest in zijn vermaarde artikel *De heilshistorie in de prediking* het ene misverstand na het andere afsnijden. **Wet** bedoelde hij eigenlijk? En **ook** na hem bleek het moeilijk helemaal helderheid te krijgen. 'Heilshistorische preken' bleken de luisteraars vaak te **kunnen** begeistere-n. Ze bleken soms ook gekunstelde **toespraken** te **kunnen** worden die **aan** bloedarmoede leden. En de indringende waarschuwingen **die tegen 'exemplarisme'** gericht waren bleven niet zonder **ongunstige** bijverschijnselen. Soms werden predikanten doodsbenauwd om nog **voorbeelden** te **gebruiken** in de preek. Een **verarming** – en door Holwerda c.s. **ook** nooit **bedoeld**. Andere sleutelwoorden bleken ter aanvulling **nodig**, ze werden ons met name door Apeldoorn **aangereikt**: vergeet de **toeëigening** en de **bevinding** niet.

De les van deze geschiedenis

Uit deze geschiedenis **kunnen we** misschien leren, dat we moeten **oppassen voor** toverwoorden. En dat we voor de vernieuwing van de **prediking** niet voldoende hebben aan

één handvat, één gezichtshoek. Te veel concentratie op bepaalde kernbegrippen kan al snel leiden tot systeemdwang. Het gaat er toch vooral om de preekteksten zelf te laten uitspreken, en die niet in de rede te vallen met een methode die wezensvreemd is aan dat gedeelte. Preken waarin op de achtergrond heilshistorisch besef **ontbreekt** zullen iets belangrijks missen en een preek die niet christocentrisch is, kun je nauwelijks een preek **noemen**. Zouden de hierboven genoemde sleutelwoorden niet **vooral** een gewetensfunctie op de achtergrond moeten hebben? Dan **kun** je heel goed 'verbondsmatig' preken zonder het **woord** 'verbond' overdadig te gebruiken. Een bijbelse **preekmethode** **mag** nooit de echte **onbevangenheid** bij het lezen en **creativiteit** en **variatie** bij het doorgeven van het goede nieuws afremmen. Dat zijn kernwoorden die ik **persoonlijk** graag in het **preekgeweten** opgenomen zou willen zien. Verrassing en variatie zijn belangrijke middelen om **& voeding fris** op te dienen. De Bijbel is een **heel** gevarieerd en verrassend boek. Breedvoerige wetsteksten, hooggestemde en uitgelaten poëzie, **klaag**liedertjes, veelbelovende visioenen, zware **oordeelsteksten**, moeilijk toegankelijke en makkelijker gedeelten wisselen elkaar af. De Bijbel zelf vraagt niet om één en dezelfde **preekmethode** maar om aandacht **voor** die variatie.

En laat 'variatie' dan evenmin een **toverwoord** zijn, je kunt daarmee wel proberen het gretig luisteren van de gemeente op peil te houden. Met nadruk op proberen.

Meditatief

Nu had ik aan geen mens verteld wat mijn God mij in het hart gegeven had om voor Jeruzalem te doen.

(Nehemia 2 : 12)

Een ingeving!

In het spraakgebruik hebben we het er heel **gemakkelijk** over. Ineens schiet je een bepaalde gedachte door het hoofd, je verandert je plannen en je zegt achteraf: 'Ben ik even blij dat ik toen die ingeving kreeg!' Zonder directe aanleiding moest je ineens aan een bepaald persoon denken – je neemt contact op en wat blijkt: die had jou juist nu zo heel hard nodig. Een bepaald & situatie in de gemeente blijft maar in je hoofd rondcirkelen. Het laat je niet los. Je besluit iets concreets te doen. 'Het was ook hoog tijd' concludeer je achteraf. En denk je er nog eens over na en wordt er stil van. En verwonderd. En je realiseert je iets te hebben mogen proeven van het geheim van Gods leiding.

Allergisch...

Toch is er een andere kant van de medaille. Het kan je ook gebeuren dat iemand op je afkomt met de claim 'God heeft jou op mijn hart gelegd!' Mogelijk met de bijbehorende blik van 'waag het niet eraan te twijfelen!' Je hebt het idee dat – terecht of ten onrechte – De Hoogste Autoriteit ervoor wordt gezet en het onzeker makende gevoel bekruipt je dat die ander vast iets van je moet... of is het toch God? Een 'gemiddeld gereformeerd mens' is daar – schat ik – even allergisch voor als voor zwaar-bevindelijke

dominees. Zoëven van 'vanmorgen vroeg, geliefde gemeente, werd ik weer zo sterk bij dit of dat bepaald'. 'Gek', denkt hij 'dat gebeurt mij nu nooit, dat ik 's morgens vroeg zo bepaald wordt – en zeker niet bij dit of dat. Zou dat nu écht zijn? Of zou ik me ervoor afsluiten?'

Waar komt het vandaan?

Een gedachte laat je niet los – maar waar komt hij vandaan. Satan en zijn machten zijn er ook nog. En zijn ingevingen variëren van grof tot uiterst subtiel. Met de meest afschuwelijke gevolgen. En hoe gemakkelijk verwart een mens 'een zelf-gefabriceerde wensdroom' niet met 'een goddelijke opdracht!' Heel gezond aan de ene kant, het besef: 'Pas op! Gevaar! Laat je niet door je eigen gevoelens, denkbeelden en ambities meeslepen!' Aan de andere kant is het minstens even gevaarlijk alle antennes in te trekken en je hart te barricaderen tegen ingevingen. Of, als ze er toch door komen, ze botweg te negeren. Het komt erop aan te leren onderscheiden: is het mijn God die mij iets op het hart wil binden, wil duidelijk maken? Wil Hij me activeren? Of is Hij het niet?

Hier valt veel te leren van Nehemia

Zijn God heeft hem in het hart gegeven de muren van zijn stad te herbouwen. Alle rust en ruimte moet er weer komen voor zijn volk om Hem te vereren op de plek die Hij koos. Een opdracht uit de hemel. Maar voor Nehemia zekerheid heeft en aan de slag durft te gaan wacht hij op een bevestiging. Bid- dend en vastend. Met een gebeds-

groep om hem heen. (1 : 11) Maanden en maanden. En wat gebruikt de Here als 'teken'? Nota bene hemzélf! Op een onbewaakt ogenblik heeft hij in het bijzijn van de koning zijn gezicht niet in de protocolaire plooi. 'Er moet iets mis zijn met je hart', luidt de koninklijke diagnose. Het is of er een elektrische schok door Nehemia gaat: 'Nu zul je het hebben...' En hij besluit eerlijk te zijn over wat hem dwars zit: Jeruzalem in puin. Als de koning daarop vraagt: 'wat is dan je verzoek?' weet Nehemia dat het erop of eronder is. En dus... bidt hij opnieuw! Na het maandenlange gebed nu een ultrakort gebed. Een 'schietgebedje' noemen wij dat. Maar wat goed! Je van God afhankelijk weten en op Hem vertrouwen. Nehemia krijgt oog voor Gods leiding. Maar – heel opmerkelijk – eenmaal in Jeruzalem komt hij de mensen daar niet plompverloren aan met 'moet je horen wat God mij in het hart gegeven heeft!' Hoe zeker hij daar zelf ook van is. Hij pakt het fijnzinniger aan. Op het juiste moment vertelt hij hoe God hem zegende, het hart van de koning omturnde (vgl. Ezra 4 : 7-23 en Nehemia 2). De feiten spreken van Gods leiding. 'Zie hoe Gods hand goed over mij geweest is' (2 : 18). En het resultaat: 'Wij zullen ons tot de herbouw gereed maken!' klinkt het enthousiast. Om jaloers op te worden.

WAT HEB JE AAN JE GELOOF?

C.J. de Ruijter

Wandelen met God

Een moeilijke vraag.

Wat heb jij aan je geloof? Vraag dat eens aan een paar medechristenen. Grote kans dat je evenveel verschillende antwoorden krijgt. De meeste mensen betrekken zo'n vraag toch op hun eigen leven. Wat heb ik aan mijn geloof? Is dat niet een vraag die sterk samenhangt met wat mijn persoonlijke omstandigheden zijn? En dat is ook de reden, waarom je in heel wat gevallen misschien wel niet eens een antwoord krijgt.

Want dat is vandaag nu juist voor veel mensen zo'n vraag, waar ze mee zitten: Wat heb ik eigenlijk aan mijn geloof? Wat doet het me, wat doe ik er mee, waar dient het voor?

Een persoonlijk antwoord

Ieder geeft weer een ander antwoord op die vraag. Kan dat eigenlijk wel? Is het wel wettig, om daar je eigen levensomstandigheden bij te betrekken?

Nou en of, kijk maar naar de verhalen in de Bijbel. Als je moet zeggen wat het geloof voor Abel betekende, dan krijg je weer een heel ander verhaal dan bij Noach of Abraham. Dat is het opvallende. Hun levens werden alle getekend door het geloof in God. Maar het walen en bleven verschillende levens.

En zo is het nog steeds. Zoveel verschillende antwoorden op één vraag.

Ieder vult het inderdaad vanuit zijn eigen situatie in, wat hij aan het geloof heeft.

Een subjectief antwoord?

Maar is geloof dan zo iets subjectiefs, iets wat vooral op jou toegespitst is?

Veel mensen denken dat wel. En daardoor denken ze ook, dat ieder

mens zijn eigen invulling kan geven aan wat geloof nu eigenlijk is. Veel mensen zeggen het ook zo: Ik geloof wel, maar je moet me niet vastpinnen op dit of &t. Ik heb zo mijn eigen geloof.

Kunnen wij eigenlijk wel samen een antwoord op die vraag geven? Wij, zoveel verschillende mensen met evenzoveel verschillende levens, kunnen wij eigenlijk wel samen zeggen wat wij aan geloof hebben? Of is er alleen een subjectief antwoord mogelijk?

Een gemeenschappelijk antwoord

Verschil is er, dat moeten we niet willen wegpoetsen. Het is wettig om dan ook op te letten. Maar er is toch een plek waar al die levens aan elkaar worden verbonden.

Er komen heel wat verschillende levensverhalen in beeld binnen de Bijbel. En soms zelfs binnen een heel kort bestek (vergelijk bijvoorbeeld Hebr. 11).

Maar juist daar zie je, dat al die levens door één en dezelfde belofte getekend waren. Die belofte is als het ware een refrein van Hebr. 11. Dat is de geweldige eenheid die al die levens vertonen.

Als Abel een beter offer brengt dan K m, toont dat hoe het goed was tussen Abel en God. Als Henoch wandelt met God, tekent dat zijn directe omgang met God. Als Noach jaren en jaren gehoorzaam aan de ark bouwt, proeft hij zijn geweldige verbondenheid aan God. Zoveel verschillende levens, maar in feite één gemeenschappelijk antwoord. Want zij vonden houvast in Gods belofte.

Het antwoord is Christus

Uit al die levens tekent zich één naam af: Christus. Hij was het over wie de belofte sprak. Hij was het

door wie al die mensen aan God verbonden waren en bleven. Hij was het door wie zij het geheim van de omgang met God kenden. En daar ook in hun eigen leven heel praktisch mee bezig waren.

Wat hadden die mensen nu aan hun geloof?

Dat betekende voor Abel concreet: God zo'n offerbrengen, dat het echt sprak van overgave aan Hem. Dat betekende voor Noach dat hij het kon opbrengen om jaar in jaar uit een ark te bouwen, waar iedereen om stond te lachen. Dat betekende voor Abraham dat hij het aankon, uit zijn eigen omgeving en familie weg te trekken en met God alleen te beginnen, zo zelfs dat hij zijn eigen zoon er voor over had.

Het antwoord blijft hetzelfde

Zou ik hetzelfde antwoord kunnen geven als Abel? Of als Noach? Of als Abraham? Mijn leven is toch heel anders? Zouden wij met hun antwoord vandaag nog uit de voeten kunnen?

Waarom niet? Natuurlijk is mijn leven heel anders. Maar dat van Petrus was ook heel anders dan dat van David. En toch vonden ze beiden het antwoord in Christus. Want Hij verandert niet. Jezus Christus is gisteren en vandaag dezelfde en tot in eeuwigheid.

Wat heb ik aan mijn geloof? Natuurlijk hangt dat samen met mijn eigen leven. Maar daar begint het antwoord niet. Het begint bij wat God klooft. Wat heb ik aan mijn geloof? Dat God mij aanneemt in Christus.

Vraag 59: Wat heb u er nu aan, dat u dit alles gelooft?

Antwoord: Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben en een erfgenaam van het eeuwige leven.

STOPCONTACT OF RACEBAAN?

J. Wesseling

Achtergronden

Racebaan

Mijn broer en ik kregen de racebaan jaren geleden van een neef. Hij deed het nog, al was het niet perfect. Het contact tussen de baanstukken liet nogal te wensen over. Er zat roest op. De trafo haperde af en toe. Ende weerstanden in de beide handbedieningen waren ook niet helemaal gelijk. De autootjes ook niet. Tenminste, dat dacht de verliezer. Hele zondagmiddagen w a m wij ermee bezig: in e k zetten, schuren, knutselen, proberen, storingen opsporen. We waren al blij wanneer we voor korttijd een paar rondjes ongestoord hadden kunnen rijden.

Ik moet daaraan terugdenken, wanneer ik op me laat inwerken hoe het geloof 'werkt'. Soms wordt die werking vergeleken met een stopcontact. Er zijn maar twee mogelijkheden: of je hebt contact en bent aangesloten op de energiebron. En dan schiet meteen ook de volle spanning door de draden. Of het contact is verbroken.

Ik vergelijk het liever met die racebaan van vroeger. De Geest zorgt voor de onmisbare aansluiting op de energiebron. Jarenlang werkt Bij aan ons. Maar er zijn ook weerstanden, storingen, roestvorming, ongelijke bedieningen en noem maar op. Geloven geeft gem tsjakk-effect.

Toch is dat de suggestie die van veel redeneringen uitgaat. Een aantal daarvan wil ik in kaart brengen. Ik start bij Jerry Bridges, maar schakel meteen daarna door naar hoe dat idee ook (ongemerkt en onbedoeld) doorwerkt in eigen kring,

Geloof bij Bridges

'Ab u ook maar in enige mate ver-

trouwen stelt op uw eigen morele gedrag of uw godsdienstige kwaliteiten (...), moet u zich toch eens serieus afvragen of u wel een echte christen bent' (*Genade*, p. 32).

'Ziet u zichzelf in gedachten dikwijls in Gods rechtszaal staan, terwijl u het 'schuldig' hoort uitspreken? Als dat laatste het geval is, dan leeft u niet uit genade' (*Genade*, p. 43).

Bij het lezen van zulke uitspraken, denk ik soms: 'ik vrees dat ik geen echte christen ben.' Want mijn geweten klaagt mij wel eens aan (vgl. HC aw. 60). Het geloof dat God mij toch de voldoening en heiligheid van Christus toerekent, is niet altijd even sterk aanwezig. En dat is het zeker niet bij heel wat kindsren van God, die psychisch in de problemen zitten, met alle schuld en angstgevoelens van dien. Mmten zij zich afvragen of ze wel echte christenen zijn? Of is er misschien iets anders aan de hand? Hoe komt Bridges tot zulke uitspraken? Volkomen terecht schrijft hij dat heiliging ontvangen wordt door het geloof in Christus (*Streven*, p. 34). Door het geloof. En daar zit de zwakke schakel.

Voorwaarde

Ik wil u als lezer lastigvallen met een formulering, die ik als student knap ingewikkeld vond. Gods onvoorwaardelijke belofte komt in voorwaardelijke vorm tot om. De bedoeling is: wanneer God met het heil van Christus naar je toe komt, stelt Hij geen voorwaarden vooraf met betrekking tot je huidskleur, je intelligentie, je voorgeschiedenis, je opleiding of je sociale klasse. God zoekt je niet op omdat Hij van tevoren in jou geloof, heiligheid of

een andere goede eigenschap of aanleg zag, die als voorwaarde in de mens aanwezig moet zijn (D.L. I, art. 9; lees ook eens de zo verworpen dwaling 4!). Geen voorwaarden vooraf, dus.

Maar dat heileigen je jezelf toe door je te bekeren en te geloven: 'aan alle volken en mensen moet zonder onderscheid deze belofte openlijk verkondigd worden met het bevel zich te bekeren en te geloven' (D.L. II,5). God deelt het heil uit op voorwaarde dat je gelooft en Hem vertrouwt. Het geloof is de hand waarmee wij het heil van Christus aannemen. En het is de Geest van Christus die onze handen het vermogen geeft om zich naar Christus uit te strekken.

Creatuurlijk

Maar die 'handen' kunnen verkramp zijn, onzeker, vuil, verminkt. Ook onzekere of verkramp te handen grijpen Christus vast en hebben in Hem hun heil. Zogauw je ons geloof ter sprake brengt, komt daar een wereld in mee. Daar komt ons mens-zijn, ons vernederde bestaan in mee. Onze persoonlijkheid, onze psychische situatie, onze volksaard, al dan niet traumatische ervaringen, erfelijkheid en (ouderlijk) milieu spelen een rol; noem maar op.

En op dit cruciale punt komt zo maar een overgeestelijke inslag tevoorschijn. Ik schreef in mijn bespreking van *Genade*: 'Je krijgt bij Bridges de indruk dat de Geest dat gebrokene en schepselmatige a.h.w. 'overruled'. Te weinig komt in beeld dat de Geest ons geleidelijk aan vernieuwt, waarbij ons geloof een rol speelt. En ons geloof moet nog groeien, is aan be-

perkingen en scheefgroei onderhevig en kent zijn aanvechtingen en twijfel.

Wat ik vaak **proof** is dat 'geloof' als een tussenschakel wordt beschouwd die probleemloos de energie van de Geest laat doorstromen naar ons. Een 'echte' aansluiting is meteen ook een 'ongestoorde' aansluiting. Het stopcontact-model. Geloven (= vertrouwen) wordt een pro-memorie-post. Bij een stopcontact ga je niet voortdurend kijken of de aansluiting nog wel goed is. Bij onze racebaan van vroeger was dat heel anders. De stekker in het stopcontact steken betekende nog lang niet dat de raceauto's ook met vol vermogen hun rondjes draaiden. Ik wil een poging doen om die onuitgesproken veronderstelling van dat sterke geloof in eigen kring enigszins in kaart te brengen.

De hoge norm

Wanneer je als predikant via de catechismus de tien geboden van God behandelt, is de verleiding groot om elk gebod in alle scherpte en zo indringend mogelijk neer te zetten. En terecht. God wil ook dat zijn wet scherp geprekeet wordt (HC aw. 115). Maar wanneer je de kerkgangers naar huis laat gaan met het vage gevoel dat een beetje gelovige min of meer die hoge norm moet kunnen halen, zadel je ze op met een schuldgevoel. Een 'echte' gelovige moet toch... Maar in de weerbarstige praktijk blijken goede voornemens niet altijd uit te voeren. Waar gaat het mis? Een echte gelovige begint naar Gods geboden te leven (HC aw. 114). Maar je wekt (onbedoeld) de suggestie dat een echte gelovige al redelijk goed aan Gods richtlijnen moet kunnen voldoen. Ik vrees dat ik zelf ook niet altijd aan dat gevaar ben ontsnapt. Het pro-ces (de voort-gang) van de Geest, ook in het kleine k-**gm**, wordt in zo'n preek niet voldoende expliciet gemaakt. Kerkgangers kunnen dat gaan beleven als 'normatief idealisme': de norm is te hoog gegrepen, te idealistisch.

De echte gelovige blijkt nog geen volmaakte gelovige te zijn.

Alles of niks

De theologie van K. Schilder is door iemand samengevat onder het motto 'alles of niets'. 'Schilders 'grondmotief' is: 'om in die volle gehoorsaamheid te kies *vir die alles*, in die krag van Hom wat alles gedaan het en ons tot alles in staat stel'.

Het gaat mij nu om de woorden dat de kracht van Christus 'ons tot *alles* in staat stelt'. Schilder legde sterke nadruk op de ambtsgedachte: in Christus wordt de mens weer ambtsdrager, christen in de volle betekenis (HC aw. 32). Het voorrecht van het toebehoren aan Christus 'zet zich aanstonds om in een tot gemeenschapsdienst opvoerende roeping'. Dit ambt is immers geen 'slurpen van genadevocht', maar het is ontleening en oefening van kracht in en tot een bepaald werk van missie'. Smit verzucht: 'Is het een wonder dat er vrijgemaakt-gereformeerde mensen zijn, die (...) over God de gedachte koesteren dat Hij meer eist dan Hij belooft?'²

De visie van Schilder heeft in veel opzichten een belangrijke impuls gegeven aan het gereformeerde leven. Toch wil ik hier de vraag stellen hoe het traject verloopt tussen zonder Christus 'niks kunnen' (vgl. HC vr. 8) en in de kracht van Christus 'alles kunnen'. En hoe wordt de spanning tussen je 'in Christus ambtsdrager zijn' (je rechtspositie) en je in de praktijk ook als zodanig functioneren (onze daadwerkelijke situatie) concreet verwerkt? Veronderstel je niet te gauw een permanent sterk geloof?

In Christus

Soortgelijke vragen komen bij mij naar boven, wanneer ik signaleer hoe er soms omgegaan wordt met ons 'in Christus zijn'. Ik neem twee varianten waar, die volgens mij beide op dezelfde wortel stoeien.

Je kunt zeggen: onze werkelijkheid

in Christus is de enige realiteit.

Door het geloof ben je in Christus ingelijfd: Hij is ons leven. Onze onheiligheid doet niet zo ter zake, want wij zijn in Christus heilig. In Christus zijn wij eigenlijk al opgewekt en in de hemel gezet. Wij regeren al samen met Hem.

Mijns inziens schiet je door wanneer je suggereert dat onze werkelijkheid in Christus (die ik allerm minst wil bagatelliseren) de enige realiteit is waar wij mee te maken hebben. Het is niet de enige realiteit, maar een geloofsrealiteit. Zouden wij volmaakt geloven en zou de Geest zijn werk in ons leven al voltooid hebben, dan zou onze rechtspositie samenvallen met onze daadwerkelijke situatie. Onze status en onze stand zijn dan identiek geworden. Maar noch aan de ene noch aan de andere voorwaarde is al helemaal voldaan.

Als variant daarop volgt de stap: 'Christus leeft in mij'. Dat is volop realiteit. En dat moet dus ook aan alle kanten merkbaar worden, m.n. door een overvloedige blijdschap en een zichtbare groei in heiliging. Ik wil geen afbreuk doen aan de werkelijkheid van 'Christus in ons'. Maar opnieuw kan daarin de suggestie meekomen dat dat de enige werkelijkheid is waarmee je feitelijk te maken hebt. Opnieuw vergeet je dat het in het geloof onze werkelijkheid is. De beleving van die realiteit en de doorwerking ervan schommelen op en neer met de ups en downs van ons geloof. Dat is de verbindende schakel. Via ons geloof maakt de Geest van Christus ons het heil eigen. Maar het zou (van onze kant uit bekeken) wel eens de zwakste schakel in de hele stroomketen kunnen zijn. Aansluiting op de hemelse 'energiebron' betekent nog niet dat die hemelse stroom ook in hoogspanning je I e ven beheerst. Maar wie hier een stopcontact-aansluiting veronderstelt, wekt te hoge verwachtingen.

Kerk

Hetzelfde kan ons parten spelen in

onze visie op de kerk. Volgens de catechismus valt de ene, ware kerk onder de dingen, die God ons in het Evangelie *beloofd* (zie HC a.w. 22). Dat belovende spreken van God vraagt om geloof, om ons vertrouwen.

Naar mijn indruk is in de beleving van sommigen de belofte van de ware kerk wel eens omgevormd tot een mededeling: er is maar één ware kerk. En wanneer je 'echt' gelooft, ben je daar te vinden. Bedoeld wordt: als je 'volmaakt' gelooft. En daarbuiten, hoe moet je dat nu benoemen? Dat kan moeilijk nog werk van de Geest zijn; of kerk heten; of een ware gelovige zijn. Je hebt het werk van Jezus Christus in zijn kerkvergadering statisch gemaakt. Diezelfde statische benadering ontdek je ook wanneer uit reactie alle geestelijk leven buiten onze kerk ineens als 'werk van de Geest' of 'ook ware kerk' benoemd wordt.

De belofte van God vraagt om de dynamiek van geloof en geloofsgehoorzaamheid. Als je beseft, dat ook bij het 'werken' aan kerkelijke verdeeldheid ons geloof beperkt en soms kleinzielig kan zijn, houdt ruimte voor kerkelijke verdeeldheid. Ik wil die ruimte allerm minst wettigen (daar kom ik volgende week op terug). Maar ons 'leven vanuit de belofte' is niet volmaakt. Bij anderen niet. Bij onszelf evenmin. Dat houdt de spanning erin. Want de opdracht blijft.

Mondig

Bijbelse mondigheid verschilt hemelsbreed van wereldse mondigheid. Niet de mens zelf maakt de dienst uit, maar je wordt mondig, doordat de Geest van Christus zijn normen en waarden in je hart schrijft. Ook geeft de Bijbel geen voet aan een individualistische invulling. Paulus schrijft niet aan vrome enkelingen die het allemaal wel voor zichzelf weten, maar het gaat hem om de mondigheid van de gemeente als geheel. Daarmee is gegeven dat mondigheid geen eigen-

schap is, waarover iedere afzonderlijke gelovige automatisch en onder alle omstandigheden beschikt. 'In de Schrift behoort mondigheid tot de schatten die je in Christus hebt en waarover je dus niet automatisch beschikt, maar die de Geest ons telkens weer toeëigent.³ En dat doet de Geest *via het geloof*! Je hoort wel zeggen: 'de nieuw-testamentische gelovige is mondig geworden.' Bedoeld wordt: elke echte en oprechte gelovige is als individu best in staat uit te maken hoe hij op allerlei situaties en ideeën moet reageren. Daarin heeft iedere gelovige zijn eigen christelijke vrijheid en zijn eigen verantwoordelijkheid. Ik wil de vraag stellen of je niet te hoge verwachtingen hebt van het geloof van de individuele christen, wanneer je veronderstelt dat die zelf, onafhankelijk van anderen (c.q. de gemeenschap van Christus' kerk en de dienst van zijn ambtsdragers), goed in staat is te onderscheiden waarop het aankomt. Ondertussen wordt daar in de praktijk gemakkelijk van uitgegaan, b.v. in het redactioneel beleid van een krant. Maar ga je niet teveel uit van een al redelijk sterk en goed functionerend geloof?

Onuitgesproken

Het valt mij op dat regelmatig dat woordje 'echt' gebruikt wordt, terwijl onuitgesproken daarin iets meekomt van: 'volmaakt'. Ik geef nog een paar voorbeelden. Ik zal citaten niet verantwoorden, omdat het mij om de gedachte erachter gaat.

Een preek: 'Mijn verslaving, het hoeft niet meer. Gelóóf ik dat *echt*? Mijn egoïsme, U kunt het veranderen in liefde. Gelóóf ik dat *echt*?' Ik mis dat mijn rookverslaafde broeder wel écht gelooft, maar nog niet perfect.

In een op zich fraaie meditatie over verlangen naar de jongste dag wordt gezegd: 'Gods liefde in Christus vergeeft, bedekt en verdraagt. (...) Waarom heeft het oordeel eigenlijk zo'n negatieve

klank, zodat het angst oproept?'. Alsof Gods toezegging ons al volkomen beheerst.

Een schriftoverdenking: Christus heeft alle machten van duisternis en dood overwonnen. Dwars over eigen kwaad en zwakheid heen. Je bidt: van U is de kracht... En dan vermag je ook *alle* dingen, in en door Hem die kracht geeft. Heb je het geloof om dat te mee belijden? Wat is er ook in jouw leven dan een geweldige kracht losgekomen! En als dat nu nog niet zo is? Bidt er maar om. Dan zul je het krijgen! Wis en waarachtig.' Ik heb in de kantlijn ernaast gezet: 'stopcontact'. Onlangs werd ons voorgehouden dat de apostel Petrus bij ons ambtelijk werk *geloof* vraagt. Ook al kost het offers en kijkt je gezin er met gemengde gevoelens tegenaan, toch moet je het niet gedwongen doen, maar uit vrije beweging. Aanvaarding van het ambt met tegenzin heeft geen enkele waarde, want tegenzin was Christus geheel vreemd. Ter overweging wordt dan aangereikt: waarom gaan broeders op huisbezoek? Omdat het *moet*? Omdat het *verwacht* wordt? Als dat de drijfveer is, laten ze dan alsjeblieft thuisblijven. Jezus had voor Petrus maar één vraag: heb je Mij *echt* lief?

Ik vraag mij af of je zo ambtsdra-

gers echt helpt. Echte liefde is nog geen **volmaakte** lief&. En ergens hoeft dat ook niet. Je **mag** toch zeggen dat de **echte** liefde van **Petrus** gefundeerd is op de **volmaakte ambtsvervulling van Christus, die daarmee ook de gebrekkige dienst van Petrus en ons verzoent?**

'Echt' is niet 'volmaakt'

Een man en een vrouw **kunnen** echt **van** elkaar houden en samen **een goed** huwelijk hebben. Toch hoeft dat niet te betekenen dat ze elkaar **volmaakt** liefhebben. Ze hebben ook wel **eens** woorden. De vrouw heeft een periode gehad dat ze bij **een** andere man beter af dacht te zijn. De **man kijkt** wel eens de verkeerde **kant** op. In een **huwelijks**crisis **bewoog** de belofte om **elkaar** ook in moeilijke perioden **trouw te blijven** hen om door te zetten. **Echte** liefde. Geen **volmaakte** liefde. Zo'n situatie maakt duidelijk dat je 'echt' **en volmaakt**' niet met elkaar moet verwarren. ik weet mezelf **wei** een echte gelovige, maar nog geen **volmaakte** gelovige. In mijn vertrouwen op God treden wel **eens** storingen op. Ik hoor **ook** wel eens in gedachten God over **mijn** leven het 'schuldig' uitspreken. Mijn positie in Christus staat mij niet **elk** moment even helder voor ogen. Ik stap als predikant wel eens met enige tegenzin de deur uit, omdat **een** rustig avondje thuis met vrouw en kinderen **me** **aanlokt**. Ik herken zoveel in die **avondmaals**ganger, die zegt: ik heb geen **volkomen** geloof. Ik dien **God** niet met zoveel ijver **als** ik verplicht ben en elke dag opnieuw moet ik het gevecht aan met de zwakheid van **mijn** geloof en de slechte begeerten van mijn 'zondige ik'.

Merkwaardig

Veel van bovengenoemde benaderingen **roepen iets** op van: de gestelde norm moet al redelijk haalbaar zijn. **Ongetwijfeld** is de bedoeling positief. je wilt niet te klein denken

van Christus' kracht. Je wilt **mensen** motiveren **en** de weg wijzen in hun leven met God. Toch kan **het** effect negatief zijn: wanneer je de **norm** of het ideaal te hoog stelt, zal dat in de praktijk schuldgevoelens opleveren.

Geloven valt in feite onder het **eerste** gebod. God eist daarin van ons dat we Hem alleen **vertrouwen**, met heel **ons** hart Hem liefhebben en in ere houden (HC a.w. 94). Het merkwaardige feit doet zich voor dat we er zomaar van uitgaan, dat onze gehoorzaamheid aan het **eerste gebod** al is uitgegroeid boven het 'kleine beginsel' (HC a.w. 114). Het al **redelijk** groot **gegroeide geloof** **transporteert** dan **zonder** mankeren de **hemelse** energie. In feite trek je het geloof **uit** onder het vernieuwende werk van de **Geest**, die je ook **daarin hoe langer hoe meer** laat groeien. **Waarbij** zelfs de **allerheiligsten** in hun vertrouwen op God niet verder komen dan een klein begin van gehoorzaamheid. Het valt **mij** op **hoe** vaak **en** hoe gemakkelijk die **veronderstelling** doorkomt. Soms zit de suggestie in **één** zinnetje **verscholen**. Kennelijk zit dat ergens in ons denken **ingebakken** en komt dat er op heel verschillende manieren uit. Het verbaast mij niet dat **&** 'evangelische' benadering van de stopcontact-aansluiting bij ons **een vruchtbare voedingsbodem vindt**.

Spanning

Ik k m nogal **eens** mensen tegen, die met hun **voortdurend** gevoel van tekortschieten geen raad weten (en inderdaad voortdurend een 'schuldig' **horen** uitspreken). En ik **vraag** me vaak af: hoe komt het dat zoveel mensen met **schuldgevoelens** rondlopen? **Ik** ontmoet ook mensen **voor** wie de spanning van het 'bijna perfect **moeten** geloven' zo is opgevoerd, **dat die** in hun geloofsbeleving dreigt te leiden tot overspanning. Anderen geven van de weeromstuit juist de **moed** op en laten Gods eisen en richtlijnen voor wat ze zijn. De rek is eruit.

De vraag komt op: hoe ga je dan om met die spanning tussen de heilige opdracht van God en ons beperkt **functioneren** in de praktijk? Moeten wij echt **kies**en tussen een krampachtig **streven** naar heiliging (wanneer je God maar 'echt' liefhebt) **en** een onverschillige, apathische houding? We zijn nog niet **klaar**.

¹ Ik citeer voor het gemak even via H.J.D.Smit, *Kerk en organisatie. Motieven en achtergronden, een peiling*, in Toekomst voor gereformeerde organisaties I, Barneveld 1990. Smit maakt op dit punt gebruik van de dissertatie van S.A. Strauss. "'Alles of niks'", K.Schilder oor die verbond', Pre-toria 1982.

² Citaten bij Smit, a.art. p.62

³ Ik maak hier gebruik van het fundamentele boekje van P. Niemeijer, *Volwassenheid in leer en leven*, Ermelo 1991.

OOGST UIT KAMPEN EN AMSTERDAM

N.M. Kramer

boekbespreking

*Ruim vijftientwintig jaar heeft professor Douma gedoceerd aan de Theologische Universiteit te Kampen. De laatste jaren is er nog **aan** toegevoegd geweest een bijzonder hoogleraarschap aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Deze aanstelling **had** met name onderwijs in de (christelijke) medische ethiek op het oog.*

Uitgeverij Kok te Kampen heeft het voornemen een nieuwe serie uit te brengen waarin prof. Douma systematisch ethische vraagstukken behandelt. De ervaring, opgedaan in zijn hoogleraarschap, zal erin doorklinken.

Als eerste in de serie verscheen deel zes: Medische Ethiek. Bij het afscheid in mei jl. werd dit deel gepresenteerd namens het Lindeboom Instituut.

Het is een belangwekkend boek geworden. In 350 bladzijden, over zestien hoofdstukken verdeeld, komt veel ter sprake. De hoofdstukken I t/m V kunnen worden opgevat als een oriënterende inleiding.

Medische ethiek

Hoofdstuk I gaat over de vraag: waar houdt medische ethiek zich mee bezig?

Douma omschrijft ethiek als de bezinning op het morele handelen, dat zich laat omschrijven als menselijk en normatief handelen, beschouwd onder het aspect van goed en kwaad en samenhangend met motivatie en emoties, met deugd als dispositie en met gerichtheid op (hoogste) waarden. Hij schenkt

aandacht aan diverse aspecten van ethiek. Hij komt vervolgens tot de definitie van medische ethiek als bezinning op het morele handelen binnen de gezondheidszorg, die gericht is op het genezen, het verzachten van lijden en het verzorgen van de zieke of gebrekkige mens, alsook op het voorkomen en uitbannen van ziekte.

In het kort beschrijft hij de ethiek zoals die geformuleerd is in de Eed van Hippocrates, alsmede de grote ethische veranderingen daarna. Tenslotte komt hij uit bij de ethiek gezondheidszorg van onze tijd met breed complexe standpunten, onder meer te vinden in het Handboek Gezondheidsethiek van de hoogleeraren De Beaufort en Dupuis, 1988. Het medische veld is enorm vergroot met toegenomen kennis en medische macht en intensief gebruik van medische middelen.

Christelijk

In *Hoofdstuk II* bespreekt Douma de vraag waar christelijke medische ethiek zich mee bezig houdt. De toegenomen medische mogelijkheden vinden plaats in een ontkerstende wereld. God en zijn gebod zijn uitgeschakeld. Douma haalt profes-

sor H. Berkhof aan, die stelde dat God geen relevante factor meer is in ons leven en samenleven. God is verklaard tot het laatste wat Hij wit voor zijn wereld zou willen zijn: 'Privatsache' (Berkhof, 1989, 13). Dan is inderdaad de vraag belangrijk genoeg hoe een christelijk oordeel tot zijn recht kan komen. Douma noemt christelijke medische ethiek de bezinning op het morele handelen binnen de gezondheidszorg, vanuit het perspectief dat in de Heilige Schrift geboden wordt. Hij vat 'christelijk' breed op. Jezus Christus stelt hij centraal, naar het perspectief van de Heilige Schrift, maar hij geeft tevens aan dat christelijk ook betekent 'door het christendom beïnvloed'. Onze hele cultuur draagt in zekere zin daarom nog een christelijk stempel. Nadrukkelijk wil Douma de bijbel laten spreken, maar hij onderkent het probleem van het schriftberoep bij ethische vragen. Biblicisme wijst hij af. Op drie manieren wil hij tot vruchtbaar resultaat komen. In motivatie (Mattheüs 25 vers 31: ziek en Gij hebt mij bezocht), in oriëntatie (schepping – zondeval – herschepping, rentmeesterschap) en in normering (gij zult niet doden).

Stromingen

In *Hoofdstuk III* gaat hij vervolgens een confrontatie aan met andere opvattingen. Hier wil hij ruimte scheppen voor medisch ethische standpunten, die niet gestart zijn vanuit de Heilige Schrift, maar rusten op meer algemene visies. Hierbij wordt meestal op een aspect de nadruk gelegd: Douma confronteert ons met acht stromingen; hij erkent het waarheidsgehalte in de verschillende richtingen, maar

vindt dat ondanks goede elementen de christelijke visie niet met een van deze opvattingen **samenvalt**.

Arts-patiënt

In *Hoofdstuk IV* gaat hij in op de arts-patiënt-relatie. **Hiertoe** voert hij **een** aantal modellen op. Het *Eedmodel* van **Hippocrates** is het oudste. De arts-patiënt-relatie is daarbij in een code gevat. De zorg van de patiënt zou evenwel niet het **hoofddoel** van de eed geweest zijn, omdat er minstens **zoveel** aandacht in wordt **gegeven** aan **mensen** van wie de arts het vak geleerd heeft. In het *ingenieursmodel* wordt de arts een **technicus**. De mens wordt opgevat als **een** machine. Ethiek zou in deze arts-patient-relatie nauwelijks een rol spelen.

De arts is geroepen tot weldoen en op grond van zijn vakkennis weet hij wat goed **is** voor de patiënt: het paternalistisch **model**. Van ethische spanningen zou geen sprake **zijn**. De arts is immers de meerdere van de patiënt.

In het *contractmodel* is daarom gezocht naar wederkerigheid. De patiënt ondergaat **&** behandeling, die door de arts wordt voorgesteld niet blind, maar hij beslist op eigen gronden of hij zich wil **laten** behandelen. In dit model is het **kenmerk** dat arts en patiënt een eigen verantwoordelijkheid hebben.

In het verlengde hiervan wordt het *verbondsmodel* beschreven. Een vergaande voorwaarde hierbij is, dat de arts zich inzet **voor** de patiënt uit dankbaarheid voor wat God zelf aan de **arts** reeds geschonken had.

Het *zorgmodel* zou de arts-patiënt-relatie het beste typeren. De patiënt heeft zorg (bezorgdheid, ziekte, vrees); de arts verleent zorg. Het is zorg (in verschillende betekenissen van het **woord**), **die** de **arts en** patiënt bijeen brengt.

Bij alle verschillende modellen van de arts-patiënt relatie **hoort** ook het 'informed consent'. Hiermee wordt vaak bedoeld dat de arts volledige

opening van zaken **moet** geven, uitgebreid informatie verstrekt en dat de patiënt tenslotte een **vrijwillige** keus maakt tot **behandeling**.

Wil er sprake zijn van een goede arts-patiënt relatie dan moet een arts **blijk** geven van compassie, **k-trokkenheid**, praktisch inzicht en integriteit. Over wat van de patiënt **verwacht** wordt lezen we niets.

Spreeken en zwijgen

Hoofdstuk V behandelt het bekende thema van spreken en zwijgen. Het gaat om het **beroepsgeheim**. De arts heeft de plicht geheim te houden wat hem bij de uitoefening van zijn beroep is **toevertrouwd**, tenzij omstandigheden de arts van deze plicht ontslaan. Omvang en belang van het beroepsgeheim **worden** beschreven; **ook** wordt het zgn. verschoningsrecht genoemd waarop de arts zich **kan** beroepen, b.v. voor de rechtbank.

Tevens schenkt Douma in dit hoofdstuk aandacht aan het probleem van waarheid **en** leugen aan het **ziekbed**.

Rechtvaardigheid

Hoofdstuk VI gaat over rechtvaardigheid. Er wordt **iets** genoemd over de taak van de overheid, het recht op gezondheidszorg **en** de rechtvaardige **verdeling** en beschikbaarheid van middelen.

Praktische onderwerpen

Daarna worden in de *Hoofdstukken VII* tot *VXI* een aantal praktische onderwerpen uitvoerig belicht. Betveld van de gezondheidszorg kan worden opgevat als een ellips met twee brandpunten. In medisch ethische vragen gaat het immers vaak over problematiek rond geboorte en dood. **Ook** in dit **boek** liggen de onderwerpen in de **buurt** van deze brandpunten.

Abortus, euthanasie, hulp bij zelfdoding, kunstmatige inseminatie en IVF, orgaantransplantatie **en** **transseksuele operaties**.

* Elk **hoofdstuk** wordt besloten met een literatuurverwijzing. Het boek zelf bevat **een** uitgebreid zaak- en naamregister.

Studieboek

Het boek van professor Douma is uitstekend verzorgd uitgegeven. Het is in een zeer toegankelijke stijl geschreven en het leest aan **één** stuk.

Het is voor kerkleden in het algemeen en **ambtsdragers** misschien te gedetailleerd. We houden het er maar op dat de doelgroep **vooral** medische studenten zijn en anderen, die zich in ethische vraagstukken willen verdiepen.

Het boek verschijnt in een tijd waarin er zijn – **ook** bestuurders en politici – die denken dat **Hippocrates** de directe voorganger was van **mevrouw Borst**. Douma is erin **geslaagd** aan te geven dat **zijn** referentiekader sterk verschilt van de huidige, **geseculariseerde** opvattingen. Toch nodigt het boek voldoende uit, **ook wanner** men zijn bijbels kader **wil** respecteren, tot voortgaande discussie.

Hiermee wil ik tegelijk aangeven dat het boek als studieboek moet **worden** gezien en niet als een handboek, waarin men antwoorden **kan** vinden op alle vragen. Maar het zal niet de bedoeling van professor Douma geweest zijn dit te willen. Ook op dit punt niet. Het **boek** stimuleert zeker tot goede **beroeps-uitoefening**.

De huidige gezondheidszorg wordt dikwijls kritisch bekeken. **Vaak** wordt daarin het **uiterste** bewijs gezien van secularisatie **en** zelfbeschikking. Douma doet dat niet. Op veel **punten** is hij zeer **invoelend**. Dit leidt veelal tot een milde **beoordeling**. Citaat: 'We bewonderen ieder **die een** door verkrachting ingetreden zwangerschap uitdraagt, en we moeten begrip hebben voor vrouwen, die dat niet kunnen en niet doen'. (Hoofdstuk VIII, Abortus provocatus, **bladzijde** 191).

Ruim zorgconcept

Het valt op dat Dourna het begrip medische ethiek zeer breed wil toe-passen. Uit meerdere citaten kan men dit afleiden. Maar het duidelijkst wordt het misschien geillustreerd doordat **Douma** Hoofdstuk VI opzettelijk heeft opgenomen. Deze visie is ook terug te vinden in zijn definitie van **medische ethiek**. Hij schrijft (**bladzijde 21**): 'Vijftig jaar geleden zou niemand **nog** op het idee gekomen zijn medische ethiek w te omschrijven als ik het hier doe. Toen was medische ethiek een ethiek alleen van en voor artsen. Nu spreken we over een ethiek voor de 'gezondheidszorg' en **kijken** dan niet in een richting, naar de artsen, maar ook naar andere categorieën met **name naar** de patiënten en naar de overheid'. Het is niet duidelijk geworden waarom Douma zo **kiest**. Ik pleit er **niet voor** discussies over de **taak** van de overheid, het recht op gezondheidszorg, enz. enz. uit de weg te gaan, maar acht deze kwesties van een andere **orde**. Douma daarentegen acht deze verschuiving winst. Deze winst zal ondermeer te vinden **zijn** in een nieuwe benoemen zorgrelatie (**bladzijde 101**), **maar** hier is niets substantieels voor te stellen dat verder reikt dan een klankenexegese. (De **patiënt heeft** zorg, in de zin **van** **be-zorgdheid**, ziekte of vrees **voor** ziekte; de arts verleent zorg. Het is zorg in een verschillende betekenis, die arts en patiënt bijeenbrengt'). Behoort zorg niet veeleer een algemeen maatschappelijk gegeven te zijn? Ouders horen voor hun kinderen te **zorgen** en kinderen voor hun (gebrekkige) ouders. Maar op welk gebied is dit **niet m**? Geboren worden en sterven dienen niet plaats te vinden in ziekenhuizen of **instellingen** van zorg, maar **zoveel** mogelijk in huiselijke situatie of vertrouwde omgeving. Wat er ook **allemaal** veranderd mag zijn de medische **grondsituatie**

is gelijk gebleven overal daar **waar** een zieke een **arts om hulp vraagt** (Lindeboom 1992, **bladzijde 97**). De primaire taak van de arts is om te genezen en ziekte zoveel **mogelijk te voorkomen**. Reeds Hippocrates waarschuwde zijn collegae en leerlingen zich niet in te laten met stervenden, omdat dit de reputatie van de **geneeskunst** en de geneesheer zou aantasten! Het motief in de geneeskunst is **altijd** geweest het beginsel van preventie en curatie. Artsen maken daarbij **gebruik** van hun **wetenschappelijke vorming**. Dit is alzo sinds Hippocrates en dit kan zo blijven. Ik pleit **er** dus voor medische ethiek te blijven **beschouwen** als een ethiek voor artsen, omdat de medische **grondsituatie** dit vraagt.

Ethiek voor artsen

Enkele voorbeelden kunnen dit verduidelijken. Transplantaties werden **toegepast** om mensen te helpen, die **anders zouden** overlijden aan een niet functionerend orgaan; anticonceptie d.m.v. de pil is **mogelijk** geworden door intensieve studies **naar** onvruchtbaarheid; in vitro fertilisatie is tot stand gekomen voor vrouwen in **schrijnende** kinderloosheid. En wanneer **een** ziekte voortijdig nog veel slachtoffers vraagt, wordt met **alle** inspanning getracht dit ziekteproces ten goede te keren. Dit maakt de geneeskunde boeiend, **doch** omdat artsen gebruik maken **van** wetenschappelijke kennis is voor **te stellen**, dat deze dynamische vooruitgang ook wel **eens overrompelt**. Maar op welk gebied is dit **niet m**? Deze houding is voor het eerst terug te vinden in de Eed van Hippocrates, **die** geen andere intentie **had** dan het belang van de zieken. In de huidige medische praktijk zult u **modeldokters** (Hoofdstuk IV!), strikt eenzijdig, dus niet aantreffen. Voor **elke** arts blijft allereerst de **vraag** wat hij zijn patiënt kan bieden. Dit blijft het unieke en karakteristieke van de medische grondsituatie.

tuatie, los van achtergrond, persoonlijkheid of psyché van de arts. Er bestaat een tweede bezwaar tegen het ruime zorgconcept van Douma. Dat **komt omdat** onduidelijk blijft wie uiteindelijk de verantwoordelijkheid moet dragen. Dourna erkent de legitimiteit van anticonceptie (Hoofdstuk M). Onder **rooms-katholieke en protestants-christelijke artsen** is op dit punt **een** enorme omslag waargenomen. **Begin** jaren zestig verklaarde 95% van de artsen uit **protestants-christelijke** kring in een enquête tegen de pil te zijn o.a. op **bijbelse gronden**. In **een** nieuwe enquête, **ongeveer** twintig jaar later, was in dezelfde groep, 3% tegen. Waarom weigerde **men** aanvankelijk, terwijl later de pil bijna klakkeloos werd voorgeschreven? In ieder geval kan over het nieuwe standpunt worden gezegd dat artsen voortaan vonden, dat **gezinsvorming primair** een keus van het echtpaar **was**. De arts kwam eerst in beeld om te adviseren over het middel dat medisch het meest **verantwoord** was. **Destijds** was dit de orale anticonceptie-pil. Artsen zouden daarom alleen al ook geen medewerking moeten verlenen aan abortus provocatus wanneer dit gezien wordt als **een** uiterste **vorm** van anticonceptie. Abortus op medische indicatie daarentegen is een totaal ander ethisch probleem.

Een tweede voorbeeld: Douma spreekt met groot gevoel over de problematiek van de **transsexuele** medemens. Is de medische benadering nog verantwoord nu chirurgische ingrepen en intensieve hormonale therapie niet in staat is gebleken de moeite weg te nemen? Dan dringt de vraag of men de **transsexualiteit** niet moet laten voortbestaan en medische bemoeienis moet afwijzen, o.a. op het argument dat God hier **een** kruis te dragen heeft gegeven.

Medische opstelling

Ook bij processen rondom het le-

venseinde zou ik ruimte willen creëren voor een stringenter medische opstelling. Euthanasie, zeker op verzoek of vrijwillig, behoort in de medische stand niet thuis. Misschien dat evt. op te richten sterfhuizen dit maatschappelijk duidelijk kunnen maken. Een vergelijking kan men treffen met de specifieke abortusklinieken. Bovendien zou de overheid gemakkelijker controle kunnen uitoefenen.'

Ook daarom heb ik veel moeite met de passage in Hoofdstuk XIII, Euthanasie, bladzijde 279: 'Wie bezwaar maakt tegen actieve levensbeëindiging, zal ook aan een herhaald verzoek daartoe niet kunnen voldoen, omdat zijn geweten hem dat verbiedt. Hij moet tegelijk bedenken dat hij dan wel ruimte schept voor overdracht van zijn verantwoordelijkheid voor de patiënt. Men kan geen sterfbed verlaten, ook niet van een patiënt die euthanasie wenst, zonder regelingen te treffen voor vervangende hulp. **Wet** de arts doet, die dan aan het bed verschijnt, is voorspelbaar, maar de verantwoordelijkheid daarvoor berust bij die arts en niet bij zijn voorganger'!

Een dergelijk conflict behoort thuis binnen de arts-patiëntrelatie. Toch begrijp ik de oplossing, die Douma voorstelt, (de patiënt dan maar over te dragen,) beslist niet. Het miskent de diepste drijfveren van de arts (beroepskeus, levensbeschouwelijke motieven, **Godelijk gebod**), die in zo'n situatie is gekomen.

Niet alleen bij vragen rond euthanasie, maar overal is er op die manier geen principieel verweer meer mogelijk tegen een praktijk van: u vraagt, wij draaien. Hierdoor zal de tweedeling worden bevorderd en de gezondheidszorg van binnenuit verder worden uitgehoud.

Fundamenteel

Tenslotte, in de definitie van ethiek zag ik graag opgenomen dat het gaat om een wetenschappelijke bezinning, in christelijke zin. Hiermee bedoel ik dat men in zijn onderzoek moet streven naar de

meest fundamentele waarden, uiteindelijk de Wet van God, die geldt voor Zijn gehele schepping en waaraan ieder onderworpen is. Ook Hippocrates, werkend in een voor-christelijke, heidense wereld kwam tot universele regels. Hoe dit mogelijk is, is vers twee. Algemene genade?

Wordt de wet van God losgelaten dan bestaat het gevaar dat ook christenen uitsluitend bezwaren maken tegen bepaalde vormen van abortus en euthanasie en de rest er wel mee door km. Dit zou een erg mager resultaat kunnen zijn van onze bezinning.

Moraal is wat de mensen doen, ethos is de motivatie, soms ook bijbels van m-sprong, ethiek duidt op de hoogste nom.

Broos en subtiel

De medische situatie is soms heel broos en subtiel. Ook bij vragen van waarheid en leugen aan het ziekbed.

Lindeboom geeft het voorbeeld van een chirurg aan wie een gedecideerde kortdate vrouw vroeg of de knobbel in haar borst kanker was of niet, in het eerste geval wilde ze niet geopereerd worden omdat ze daarvan in haar omgeving te veel ellende had gezien. Ze zou dan een einde aan haar leven willen maken. Wat kon de chirurg anders doen, aldus Lindeboom, nu hij de klinische zekere diagnose kanker moest stellen, dan zeggen dat het hoogst waarschijnlijk goedaardig was, maar kwaadaardig kon worden en daarom verwijderd diende te worden? Douma noemt Lindeboom paternalistischen betwijfelt de juistheid van Lindebooms opmerking dat de dokter de waarheid niet te kort doet als hij van een gezwel spreekt, dat de neiging heeft zich uit te breiden, terwijl het over een kwaadaardige vorm van kanker gaat.

Lindeboom heeft evenwel gelijk. De vrouw gaf op onjuiste gronden aan geen operatie te willen. De chirurg wist dat bij verwijdering van de tumor de vrouw genezen kon

zijn. Bovendien behoorde hij haar voor een zelfmoordpoging. De chirurg diende door het proces hoogstwaarschijnlijk goedaardig te noemen het definitief belang van de patiënt.

Tenslotte

Ik hoop dat het boek van Douma door velen bestudeerd zal worden. De discussie moet, ook in eigen kring, worden voortgezet. We weten dat prof. Douma zich bij deze discussie betrokken voelt.

Prof. Lindeboom was aan de Vrije Universiteit de eerste hoogleraar inwendige geneeskunde en medische encyclopedie. Vanaf zijn aantreden stimuleerde hij belangstelling voor en intensief onderzoek naar medische vraagstukken. Meer dan eens hoopte hij uitgave van een Christelijk handboek.

Dit boek van prof. Douma mag gelden als een eerbetoon aan deze christenhoogleraar van de V.U.

De auteur van dit artikel is als arts verbonden aan het Schieland Ziekenhuis in Capelle aan den IJssel.

¹ In ziekenhuizen en elders zal pijnbestrijding etc. dan niet meer gelijk geïdentificeerd worden met euthanasie. Ook processen als 'versterven', zoals door Chabot beschreven ('Versterven, een oude weg naar Rome'. *Vox Hospitalis* 1996, 20-1, bladzijde 1-7, B.E.Chabot) kunnen plaatsvinden zonder dubbelhartigheid.

B boekbespreking

In deze trilogie zijn drie romans van de schrijfster gebundeld, die respectievelijk in 1981, 1982 en 1983 verschenen onder de titels: 'Op weg naar morgen'; 'Voorbij de horizon'; 'Als een bloem in het gras'.

De bundel is genoemd naar de musicus Ronald van der Vinne, die in het eerste en derde werk een hoofdfiguur is en in de tweede roman aan het slot even in beeld komt. We hebben te maken met vervolgverhalen, al kunnen de boeken ook afzonderlijk gelezen worden. Ik denk dat de romans onder ons aardig bekend zijn.

Toen ik het boek op tafel had liggen en er iemand binnenkwam, kreeg ik te horen: "O, lees jij dat boek ook? Wij (man en vrouw) hebben het in de vakantie gelezen. Het is prachtig!" Ik denk dat de schrijfster heel goed lezers mee weet te nemen en kan laten meeleven met het wee en wel van de hoofdpersonen. Met opzet heb ik het woord 'wee' voorop geplaatst, want veel verdriet en moeite staan op de voorgrond.

De liefde tussen een man en een vrouw die elkaar wel of niet krijgen, staat in alle drie werken centraal. Daardoor wordt in alle delen de spanning bepaald. Toch, als er niet meer te zeggen zou zijn, konden we er beter geen bespreking aan wijden. De auteur tekent ook levensproblemen en weet deze gestalte te geven. Gevoelens rondom leven en dood, opstand, radeeloosheid en aanvaarding worden op de lezer overgebracht. Overduidelijk laat mevrouw Drost zien dat God het leven van zijn kinderen

leidt en in de nood laat Hij hen niet los.

Door de gebeurtenissen heen weet de schrijfster steeds actuele vraagstukken via haar romanfiguren bespreekbaar te maken. Abortus, de werkende moeder, het lezen van literaire werken met een blasfemische inhoud, homofilie, organisten in de kerk - het zijn allemaal onderwerpen die een plaats krijgen. De schrijfster geeft steeds christelijke antwoorden. Ik vermoed dat haar 'lessen' bij velen beter overkomen dan een stukje theorie thuis, op school of op catechisatie. Dat komt omdat ze met een emotionele lading gevuld zijn. Ze worden hier ontleend aan 'levensechte' situaties.

't Is een prachtig boek - zo luidde het oordeel van mijn bezoekerster. Met name het feit dat je erdoor geboeid raakt dat je er de bijbelse antwoorden in vindt, bepalen m'n oordeel. Je hebt niet alleen de spanning ondergaan, maar je hebt bijvoorbeeld ook iets van de diepgang van Psalm 103 gepeild. Het boek kan helaas niet geplaatst worden op de literatuurlijst van de scholen. Daarvoor voldoet het niet aan de criteria die voor literatuur gelden. Om maar eens iets te noemen: er komen te veel toevalligheden in

voor; veel is voorspelbaar; bepaald de onderdelen zijn niet functioneel. Ik vind dat de schrijfster de moderne literatuur ook te eenzijdig becommentarieert door alleen maar op werken van Wolters, Van het Reve en Maarten 't Hart in te gaan. Dit wekt de indruk dat moderne literatuur op zich slecht moet zijn.

Nu zijn er niet veel mensen die literatuur echt kunnen waarderen. Na de verplichte literatuur op school wordt ze door velen geschuwd. Maar het lezen van een boek dat ontroering teweegbrengt, is voor menigeen wel een aangename bezigheid. En ik denk dat de Ronald-trilogie dan een heel positief werk is, waar velen van zullen kunnen genieten.

Ali C. Drost-Brouwer. Ronald-trilogie Oosterbaan & Le Cointre, Goes, 720 pag., prijs van f 36,95 voor maar f 17,50.

• HOUTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN •

BOEKHANDEL

Uw boekenbestelling 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8, 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

• HOUTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN •

Samenleving

Onlangs, 27 mei jl., hebben twaalf christelijke wetenschappelijke organisaties en instellingen het Christelijk Academisch Netwerk (CAN) opgericht. Al **deze organisaties** zijn werkzaam op het gebied van de christelijke wetenschapsbeoefening en houden zich bezig met de toerusting van christen-studenten. Onder de deelnemers aan dit **netwerk bevinden** zich ook twee vrijgemaakte Instellingen, namelijk de Theologische Universiteit te Kampen (TUK) en het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap (GWG).¹

In diverse bladen is een persbericht over het CAN geplaatst. Ook **De Reformatie** van enkele weken geleden besteedde hier kort aandacht aan. In twee artikelen willen we nu iets meer schrijven over de doelstellingen en het karakter van het CAN, toegespitst op de 'overdracht' van christelijke waarden en wetenschappelijke inzichten aan gereformeerde studenten. Gegeven de huidige situatie van het universitaire onderwijs in Nederland en het 'onverschillige' klimaat aldaar, wil ik het nut en het belang van gereformeerde studentenverenigingen, het GWG, de TUK en het CAN daarbij onderstrepen. Ik betoog dat participatie van het GWG en de TUK aan het CAN plausibel en zinvol is. Tenslotte zal ik ingaan op een paar kritische vragen over de deelname van de TUK aan het CAN.

king met het oog op:

- de bevordering van wetenschapsbeoefening vanuit christelijke optiek;
- de begeleiding van christen-studenten en afgestudeerden bij de vorming van een christelijke visie op wetenschap, mens, cultuur en samenleving;
- de versterking van wetenschappelijke contacten tussen christen-academici en de verheldering van gemeenschappelijke problemen en perspectieven in de beroepsuitoefening.

Met woorden als 'ondersteuning', 'coördinatie' en 'waar mogelijk samenwerking' wordt de doelstelling van het CAN gekarakteriseerd. Het CAN is dus geen nieuwe christelijke organisatie, die de doelstellingen en activiteiten van bestaande organisaties wil overnemen of vervangen.

De organisaties, die deelnemen aan het CAN, bewegen zich alle op de een of andere manier binnen het brede kader van de christelijke wetenschapsbeoefening. Ze hebben evenwel alle hun eigen specifieke doelstellingen.

Het spreekt bijvoorbeeld vanzelf dat de Christelijke Vereniging van Psychiaters, Psychologen en Psychotherapeuten (CVPPP) zich over het algemeen met andere zaken bezig houdt, dan waarvoor het GWG of de TUK zich inspannen. En het Lindeboom Instituut concentreert zich op iets anders dan waar het Christelijk Studiecentrum (ICS) of de Theologische Universiteit te Apeldoorn (TUA) zich over buigen.

Doelstellingen CAN

Het CAN presenteert zich als een netwerk van zelfstandig opereren-

de academische organisaties met als doel onderlinge ondersteuning, uitwisseling, coördinatie, stimulering w waar mogelijk samenwer-

Netwerk

Heel duidelijk is het CAN een net-

werk van zelfstandige academische organisaties met elk eigen doelstellingen en missies.

Maar juist bij het realiseren van die specifieke doelstellingen zijn er in de loop van de tijd contacten ontstaan tussen personen van verschillende organisaties en zijn er dwarsverbanden gegroeid tussen diverse organisaties.

Een voorbeeld: een gereformeerde studentenvereniging organiseert een avond over de vraag of er psychische factoren zijn die het christelijk geloven op een positieve of negatieve wijze kunnen beïnvloeden; voorstudiemateriaal wordt ontwikkeld, maar het lukt niet om in contact te komen met een goede spreker die beschikbaar is – misschien heeft het GWG nog een idee? De GWG-ledenlijst biedt mogelijk perspectieven, maar de tip om ook contact op te nemen met iemand van de CVPPP blijkt een schot in de roos. Dergelijke succesvolle contacten worden uiteraard onthouden of vastgelegd. Zo gaat dat en zo heeft iedere organisatie een web van contacten om zich heen gesponnen. Het hebben van mike contacten maakt het realiseren van doelstellingen mogelijk en stelt een organisatie in staat effectief invloed uit te oefenen.

Een netwerk is een moderne uitdrukking voor de waardevolle contacten en de relevante relaties tussen organisaties. Het biedt aan organisaties de infrastructuur om voluit te kunnen functioneren.

Het CAN is dus een netwerk dat de veelal reeds bestaande contacten tussen twaalf christelijk academische organisaties meer zichtbaar en beter hanteerbaar maakt.

Ook verwachten de deelnemers aan het CAN dat door een gezamenlijk optreden bepaalde doelstellingen wel kunnen worden gerealiseerd, die anders niet of nauwelijks van de grond komen.

Bijvoorbeeld het ontwikkelen van christelijke wetenschappelijke programma's of modules, waarvoor ook overheidserkenning (studiepun-

ten) verkregen wordt. Dat is voor christen-studenten zeer aantrekkelijk en waardevol.²

Ook al wordt er veel zinvol werk verzet, bij een aantal deelnemende organisaties, waaronder het GWG, is de situatie zodanig dat de achterban niet altijd voldoende draagkracht kan bieden om alle doelen alleen te bereiken. Belangrijk werk moet soms blijven liggen. Met doelen die beslist de moeite waard zijn. Het is ook daarom voor het GWG goed dat het CAN er is. Zeker, gezien het klimaat aan de universiteiten & niet onverdeeld gunstig is voor christelijke bezinning en overdracht van christelijke inzichten.

Het is wellicht nuttig iets te schrijven over dat klimaat en over het belang van gereformeerde studentenverenigingen en wetenschappelijke organisaties voor gereformeerde studenten.

Levensbeschouwelijke onverschilligheid

Ieder jaar schrijven een paar honderd vrijgemaakt-gereformeerde jongeren zich in bij een van de Nederlandse universiteiten.

Na het behalen van hun VWO-diploma, meestal aan een gereformeerde scholengemeenschap, willen ze een studie gaan doen. Een studie die aansluit bij hun capaciteiten, interesses en aspiraties.

Een gereformeerde school probeert deze jongeren zo voor te bereiden, dat ze met succes aan zo'n studie kunnen beginnen. Daarbij gaat het niet alleen om het verwerven van de nodige kennis, inzichten studievaardigheden. Ook wordt systematisch aandacht gegeven aan christelijke visievorming op allerlei actuele thema's, aan het ontwikkelen van een christelijke levensstijl en aan de vraag hoe je als christen op een eigentijdse wijze je weg kunt vinden in onze veelvormige cultuur. En natuurlijk komen daarbij ook de universiteiten in beeld.

Universiteiten: indrukwekkende kenniscentra met fascinerende onderzoeksgebieden, maar ook hooggekwalificeerde beroepsopleidingen vind je er – een student kan er z'n hart ophalen.

Veel van hetgeen daar geboden wordt, kan goed worden ingepast in het leven van een christen-student. Toch is er ook wel een punt dat aandacht vraagt. Iets waar ook gereformeerde studenten soms tegen aan- of juist langs lopen. Misschien kan het kort worden getypeerd met de term 'levensbeschouwelijke onverschilligheid'.

Met 'levensbeschouwelijke onverschilligheid' wordt hier bedoeld op de opvatting dat het in de praktijk van bijvoorbeeld de wetenschap niet uitmaakt welke levensovertuiging je erop houdt. Het heeft in die visie dan ook weinig zin een gesprek te hebben over de inhoud en het belang van een levensovertuiging en over welke het meest aantrekkelijk is.

Evenals onze multi-culturele samenleving worden ook de universiteiten gekenmerkt door het ontbreken van een door allen gedeelde levensovertuiging, ook al is het zo & economische en technische overwegingen en motieven een oriënteringskader geven. Wie nog "aan God wil doen", moet dat dan maar zelf weten en in ieder geval voor zichzelf houden. Religie en levensovertuigingen zijn privé-zaken en dienen in een publiek debat of wetenschappelijk betoog geen rol te spelen. Iemand die zich als christen presenteert en anderen voor christelijke opvattingen wil interesseren moet niet vanzelfsprekend rekenen op grote belangstelling. Eerder is er sprake van een zekere gelatenheid. Het is net of geloven niet relevant is voor wetenschappelijk bezig zijn. En voor je het weet, laat je dat gesprek ook maar voor wat het is. Geloven doe je in de kerk, niet in de collegezaal. Er is heel wat moed, inventiviteit en innerlijke overtuigingskracht voor nodig om toch telkens te proberen een

opening **te** vinden in **deze** korst van **onverschilligheid**.

Het is overigens niet vreemd als er zich in een dergelijk klimaat **toch** 'botsingen' kunnen voordoen. Wie met **een zekere** vasthoudendheid aandacht vraagt voor levensbeschouwelijke noties en voor **christelijke** inzichten, loopt het risico intolerantie te worden verweten. Zo onverschillig is onverschilligheid niet.

Gereformeerde studentenverenigingen

Natuurlijk is het, om blijvend te groeien in geloof, **zondermeer** van cruciaal **belang**, dat een student actief deelneemt aan bijeenkomsten van de gemeente van Jezus Christus. Samen met anderen je **afhankelijkheid** van de HERE te belijden, je verlossing van schuld en angst te vieren, je hart **te openen voor de Stem van God**, oog en oor te hebben voor elkaar, je met het evangelie te **begeven onder mensen** buiten de **kerk**. Voor studenten is het belangrijk contacten te hebben met gemeenteleden, ook als die geen academische achtergrond hebben – er is in het leven beslist meer dan de universiteit of de **studentenwereld**. Goede gesprekken over geloof en christelijk leven, voorbeelden van praktisch christen-zijn: heel stimulerend en **vormend** kunnen **die** zijn. Bovendien **b e n** studenten een belangrijke rol in de gemeente spelen; velen proberen op een eigentijdse wijze christen te **zijn**!

Toch is het van grote waarde dat **gereformeerde** studenten zich ook aansluiten bij een studentenvereniging. Elkaar **ontmoeten**, ervaringen uitwisselen, elkaar helpen, vriendschappen sluiten, plezier **maken**. Maar juist **ook** **elkaar vormen** in geestelijk-intellectuele **zin**. B.v. door **bijbelstudies**, discussies over de betekenis en het **belang** van het geloof in Jezus Christus **voor** jezelf en de **ander**, je **verhouding** met de cultuur, je visie op de **wetenschapsbeoefening** – op een **gereformeerde**

studentenvereniging wordt welbewust en systematisch geprobeerd de **levensbeschouwelijke** onverschilligheid te **doorbreken** en te zoeken naar een **vruchtbaar** perspectief vanuit een christelijke overtuiging!

Ondanks de studiedruk en krappe financiën slagen studentenverenigingen er tekens weer in om aantrekkelijke **programma's** te ontwikkelen, bijvoorbeeld met lezingen verzorgd door studenten zelf, of door iemand van buiten de vereniging.

Over het algemeen lukt het gereformeerde **studentenverenigingen** om **hun** doelstellingen zelfstandig te realiseren. Dat ze daarbij **soms** een beroep doen op **afgestudeerden** en het GWG, is vanzelfsprekend. Gereformeerde academici hebben een studie achter de mg en **hebben** inmiddels **kennis** van zaken, ze hebben antwoorden gevonden **op** bepaalde vraagstellingen en ze **hebben** geleerd om te gaan met **hardnekkige** of misschien wel **onbeantwoordbare** vragen. Daar **kunnen** studenten **hun** winst mee doen. Het is **van** grote waarde als gereformeerde academici **tijd** en energie steken in het **praten** met studenten, het houden van lezingen **voor** studentenverenigingen of het schrijven van een **artikel** of boek **waar** ook studenten baat bij hebben.

Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap

Binnen het GWG is er een commissie die in **samenwerking** met gereformeerde studentenverenigingen leergangen ontwikkelt, de afgelopen tien jaar **zo'n vijftig stuks**.³ Een **leergang** bestaat uit een serie lezingen rond een bepaald thema. **Een** thema dat vrijwel altijd **betrekk**ing heeft op christen-zijn in **deze** tijd of op de relatie christelijk geloof en **wetenschapsbeoefening**. Daarnaast worden er in toenemende **mate** adviezen gegeven aan studentenverenigingen of **individuele** studenten; het gaat daarbij **bijvoor**

beeld om het thematiseren van een lezingencyclus, het vinden van een spreker, het doorverbinden met een andere christelijke academische organisatie of het vinden van iemand die van belang kan zijn bij een afstudeerscriptie. **Om** aan deze behoefte aan deskundigheid op-maat **tegen**oet te **kunnen** komen, wordt er **een** GWG-studenten-netwerken een **'kennis'**-databank ontwikkeld. **Vaak** kan geput worden uit het GWG-ledenbestand, maar lang niet altijd. In de loop der jaren zijn er contacten gegroeid met christen-academici, die **niet** GWG-lid **zijn**, en zijn er vruchtbare praktische **samenwerkingsverbanden** met andere christelijke wetenschappelijke organisaties ontstaan. Veelal kunnen **resultaten** van christelijke bezinnings-**aktiviteiten** en christelijke deskundigheid over en weer worden benut. Gaandeweg zijn er **dwars**verbindingen gegroeid tussen een flink aantal christelijke academische organisaties, waardoor **specifieke** doelstellingen gerealiseerd konden worden.⁴

Deelname aan het CAN is derhalve voor het GWG heel plausibel en in zekere zin een sluitstuk **van** ontwikkelingen van de laatste jaren.

Drs. I.D. Haarsma te Zwolle is docent filosofie aan de Theologische Universiteit te Kampen. Hij schreef dit artikel op persoonlijke titel.

¹ De aan het CAN deelnemende organisaties zijn:

- Christelijke Vereniging voor Psychiaters, Psychologen en Psychotherapeuten (CVPPP)
- Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap (GWG)
- International Fellowship of Evangelical Students Nederland (IFES)
- Lindeboom Instituut (Centrum voor medische ethiek)
- Evangelische Hogeschool (EH)
- Instituut voor Cultuurethiek
- Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte
- Christelijk Studiecentrum (ICS)
- Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland
- Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland
- Vereniging van Christen-historici
- Vereniging van Christen-pedagogen en -beroepsoverleiders

² Nu al bestaat er de mogelijkheid om colleges 'reformatorische wijsbegeerte' te volgen

aan zeven universiteiten. Colleges waarmee studenten studiepunten kunnen behalen, zodat deze colleges een erkend onderdeel vormen van hun studie. In Delft, Eindhoven en Wageningen worden de colleges verzorgd door dr. ir. E. Schuurman, in Groningen en Utrecht door dr. H.G. Geertsema, in Leiden door dr. G. Glas en in 'Twente' door dr. J. Hoogland.

Ongetwijfeld zullen ook andere christen-wetenschappers (universitair) onderzoek verrichten en/of onderwijs geven dat van belang kan zijn voor studenten die zich willen ontwikkelen tot christen-academicus. Maar het zal voor studenten niet altijd eenvoudig zijn om er achter te komen welke mogelijkheden er precies zijn. Het CAN kan hierbij behulpzaam zijn. Door na te gaan waar christen-wetenschappers mee bezig zijn, zou er een lijst met onderzoeksprojecten en colleges, met vermelding van het aantal te behalen studiepunten, kunnen worden opgesteld. Zo'n inventarisatie zou een student in staat stellen om te kiezen voor een relevant project of een serie colleges, om gemakkelijk contacten te leggen en om metterdaad in de leer te gaan bij een christen-wetenschapper.

Maar daarnaast zouden christelijke academische organisaties in CAN-verband wetenschappelijke programma's kunnen aanbieden. Onderwijsprogramma's die niet of moeilijk gevolgd kunnen worden aan de universiteiten, maar waarvan het wel wenselijk is dat ze er komen. Zoiets doe je, lijkt mij, nadat die inventarisatie is opgemaakt en na goed overleg met de studenten – het is zeer nuttig een duidelijk beeld te krijgen van wat er onder studenten leeft. Het ligt voor de hand gebruik te maken van ervaringen die zijn opgedaan door bijvoorbeeld het GWG en het ICS bij het ontwikkelen van hun leer- en cursussen. Deze leergangen en cursussen leveren studenten evenwel geen studiepunten op. Het CAN lijkt een goed instrument om programma's te ontwikkelen, die voldoende kwaliteit hebben om voor overheidserkenning in aanmerking te komen – en dat zullen studenten beslist op prijs stellen.

³ Het GWG houdt zich overigens niet alleen bezig met academisch onderwijs; het geeft ook het blad *RADIX* uit naast andere publicaties; verder organiseert het GWG regelmatig studiedagen en congressen. Wie meer informatie over het GWG wil ontvangen of het GWG wil ondersteunen, kan terecht bij dr. J.J. Wietsma, GWG Bureau, Postbus 40155, 8004 DD Zwolle; tel. 038-4601017.

⁴ Zo ontwikkelen ICS, SRW en GWG gezamenlijk studiemateriaal, dat gepubliceerd wordt in de Dimensie-reeks, een reeks die is bedoeld voor ieders 'eigen achterban'. Of voor een lezing wordt regelmatig een beroep gedaan op christen-academici die verbonden zijn met VCP, VCH, TUK, TUA (theologische universiteit te Apeldoorn) of SRW. Of er wordt samen met het Lindeboominstituut een cyclus over medische ethiek georganiseerd.

Het verder opzetten van een data-bank met de namen van christen-wetenschappers en hun specifieke deskundigheden, etc. zal ongetwijfeld in het CAN een hoge prioriteit hebben; dergelijk arbeidsintensief werk kan nu ook veel beter gedaan worden: meer volledig en dus ook meer bruikbaar.

KORT VERSLAG

van de vergadering van het curatorium van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 1 sept. 1997 te Kampen

1. De vergadering wordt op christelijke wijze geopend. De senaat is vertegenwoordigd door de rector en de secretaris van de senaat. Verder is br. G. Luhoff aanwezig als secretaris van de universiteit. Hij zal met prof. dr. C.J. de Ruijter, ingaande 1 sept., de dagelijkse leiding van de universiteit gestalte moeten geven.
2. De president spreekt een woord ter nagedachtenis aan prof. dr. L. Doekes en memoreert onder dank aan de Here het belangrijke werk dat de overledene van 1953 tot 1979 als hoogleraar in de dogmatologische vakken voor de School der kerken heeft verricht. Ook na zijn emeritaat leefde hij hartelijk mee met het wel en wee van de universiteit. De typering 'vroom en hoffelijk, bescheiden en beslist' mag voor zijn dienstbetoon worden gebruikt.

Gememoreerd worden de lasten die in lichamelijk opzicht in de kring van de universiteit te dragen zijn. De Here geeft uitkomst en legt ook lasten op die alleen met Zijn hulp te dragen zijn.

Prof. dr. J. van Bruggen wordt dank gebracht voor het vele werk tijdens zijn tweejarig rectoraat, waarin belangrijke veranderingen hebben plaatsgevonden, o.a. in de bestuurlijke organisatie. Prof. dr. C.J. de Ruijter wordt voor de nieuwe rectoraatsperiode, die drie jaar zal beslaan, kracht toegewenst

A. Kamer, assessor

A aan de Broederweg

om de gecompliceerde taak in de dagelijkse leiding in samenwerking met br. Luhoff uit te oefenen.

3. Cur. H.J.W. Poessé is voor het eerst als curator ter vergadering. Hij ondertekent het Ondertekeningsformulier voor curatoren. Docent drs. A.L.Th. de Bruijne, per 1 sept. aangetreden als docent in de vacature van prof. dr. J. Douma, ondertekent het Ondertekeningsformulier voor docenten in vaste dienst.
4. In het moderamen wordt de plaats van cur. G. Luhoff, die vanwege zijn benoeming tot secretaris van de universiteit terugtreedt als curator, ingenomen door cur. mr. P.T. Pel. De overige leden worden herbenoemd.
5. Besloten wordt de vergaderingen van het curatorium te doen notuleren door een te benoemen directiesecretaresse. Mevr. G. Breteler zal deze taak tijdelijk waarnemen.
6. De notulen van de vergadering d.d. 5 juni 1997 worden vastgesteld.
7. De beschrijving van het mandaat voor de dagelijkse leiding wordt in principe aanvaard. In de volgende vergadering moet de formulering definitief worden vastgesteld.
8. De voorgestelde regeling ter compensatie van de toekomstige rectorale arbeid in de sfeer van de onderwijslast, wordt goedgekeurd.
9. Het jaarverslag van de senaat over het studiejaar 1996-1997 wordt onder dank in ontvangst genomen.
10. Van de ingekomen stukken valt te vermelden:

M

meegelezen

a. een brief van het studenten-corps FQI over de **senaatswijziging** en de onderwerpen die op de komende **corpsvergaderingen** behandeld zullen **worden**, wordt **kennis** genomen.

b. Het jaarverslag van de **directie** van de vooropleiding **over** de cursus 1996-1997 **wordt** **aan-**vaard.

11. Het mandaat **van** de Commissie Herziening **Bestuursstructuur** wordt verlengd.
12. Het voorgestelde **akkoord** met de universiteit van Apeldoorn voor samenwerking in de **geza-**
menlijke vooropleiding wordt overgenomen en zal **ter** vaststel-
ling **aan** de synode worden aan-
geboden.
13. Het **vergaderrooster** tot sept.
1998 wordt vastgesteld.
14. Het moderamen zal een ingeko-
men schrijven beantwoorden
omtrent **het** bieden van **moge-**
lijkheden voor studie in de theo-
logie, anders dan gericht **op** de
kerkelijke opdracht tot weten-
schappelijke **vorming** van **toe-**
komstige **dienaren** van het
Woord.
15. De **kerken** **zai** worden bericht
dat **voor 1998 het quotum** voor-
lopig is vastgesteld op f 23,50
per ziel.
16. Het rooster voor **collegebezoeken**
wordt **opgemaakt**.
17. De volgende **vergadering** wordt
gepland **tegen 11 dec. 1997**.
18. De **vergadering** wordt na gebed
gesloten.

Jeugdzondag

Binnen de Christelijke Gerefor-
meerde Kerken kent **men** een
jeugdzondag, die meestal **gehou-**
den wordt op de **tweede zondag** in
september. Deze zondag **markeert**
de start van het winterseizoen. Er
wordt dan extra aandacht gegeven
aan de jeugd en **omgekeerd** geeft
de jeugd extra aandacht aan de
kerk. In *De Wekker* van 12 septem-
ber jl., schrijft ds. J. van Langevel-
de namens Deputaten *voor het Con-*
tact met de *Kerkjeugd* hierover:

Omdat de Schrift **ons** laat **zien**, dat
Gods hart uitgaat **ook naar de jon-**
geren **in** de **gemeente**, is de ge-
meente zuinig op **hen**. Ze zijn ons
een **zorg**! In allerlei creatieve **vor-**
men trachten we als kerken de ver-
antwoordelijkheid in dezen na te
komen. **Van** catechese tot en met
uitstapjes met de kinderen van de
zondagsschool. Zo proberen we
kleine kinderen en opgroeiende
jeugd het *kostbare van hun doop*
en Gods *verbondsbelofte* te **doen**
verstaan, biddend dat de Heilige
Geest hun oog opent voor de ver-
lossing die er is in Christus en in
hun hart het geloof in Hem werkt.
In dat **werk** staat de **kerk niet al-**
leen; opvoeden in de **vreze** des He-
ren **begint** immers in de gezinnen
en wordt (**hopelijk**) **ook onder-**
steund door christelijk onderwijs.
Gezin, school en kerk hebben el-
kaar daarbij ook **hard nodig**!

Opvoeders

Als de kerk dus aandacht geeft aan
de jeugd, **mag ze** de ouders als op-
voeders en hen die betrokken zijn
bij het onderwijs niet vergeten. In
(zondagse) **voorbede, toerusting,**
bemoediging en gesprek **op huisbe-**
zoek kunnen we ook in dezen 'el-

kaars lasten' dragen.

Uitgerust en met Geestdrift

Een **nieuw** seizoen met nieuwe **kan-**
sen, nieuwe uitdagingen staat **voor**
de deur. Van **harte** hopen en bidden
we **ook** als Deputaten voor het **Con-**
tact met de Kerkjeugd, dat allen die
concrete **taken** in het **kerkelijk**
jeugdwerk hebben **te** verrichten,
uitgerust en met Geestdrift in de ko-
men& maanden aan de slag kun-
nen gaan. Zich daarbij geruggen-
steund wetend door **deze** zeker-
heid, dat het in de **kerk** niet gaat
om 'onze' jeugd, maar om **kinde-**
ren van Gods verbond, **waarvoor**
de HERE rijke beloften heeft **gege-**
ven in Zijn Woord. Dat maakt onze
verantwoordelijkheid **t.o.v.** de jon-
geren niet kleiner, **maar** maakt de
last die te zwaar **weegt** als we het
in eigen kracht zouden moeten
doen lichter, omdat de HERE Zelf
ons wil dragen en sterken. En dan
wordt **het** werk in de kerk **wonder-**
lijk genoeg **ook** een lust, **een** voor-
recht dat **je** in Zijn **dienst mág**
staan!

Jongeren willen duidelijkheid

In het Centraal Weekblad van 12
september jl., schrijft dr. H.R. Juch
ook over het begin van de catechi-
saties. En over het geloven thuis:

Jongeren willen vooral duidelijk-
heid. Ze willen graag **weten waar-**
aan ze toe zijn. Dat heeft voor de
geloofsopvoeding en de catechese
belangrijke consequenties. Laat ik
hier beginnen met de *catechese*.
Mijn probleem met de catechese is
dat die soms heel vrijblijvend is.
Wanneer jongeren een tijd lang de
catechisaties hebben gevolgd, **heb-**
ben ze over allerlei zaken leren dis-
cussieren. Ze hebben geleerd **hun**

eigen **mening** onder woorden te brengen. Ook leerden ze naar anderen te luisteren. Dat is allemaal heel **belangrijk**. Het leren van deze vaardigheden is in **onze** maatschappij onontbeerlijk. Maar wat de catechese betreft is dat niet voldoende. Op de catechese **zal** men ook moeten leren wat het geloof inhoudt. Niet zo uitgebreid dat **men van** de catechisanten theologen in heil klein maakt. Maar wel zoveel dat ze **weten** waarom het **gaat**. Daarop hebben jongeren recht. De kerk zal via de catechese duidelijk hebben te maken wat het geloof inhoudt en wat het geloven in Jezus **Christus** inhoudt. **Als men** dat niet heeft geleerd, is de **kerk** in haar taak tekort geschoten. Als de kerk dit haar jonge leden niet bijbrengt, van wie zullen ze het dan moeten leren?

Ouders

Met de taak van de ouders ligt het iets anders. Het verschil met de catechese is dat **van theorie** en praktijk. In het gezin kan een jongere, als het goed is, toetsen hoe dat **geloof handen** en voeten **krijgt**. Het is voor hem of haar daarom van belang te weten hoe de ouders op dat geloven reageren. Welke kracht ze van dat geloven ondervinden. Op welke wijze ze de consequenties van dat geloven in hun leven realiseren.

Maar: ouders zijn vaak niet duidelijk op dit gebied. Een jongere zei: 'Mijn ouders gaan elke zondag naar de kerk, ze willen dat **wij** elke keer **weer** met hen **meegaan**. Maar ik weet eigenlijk helemaal niet **wat** dat **geloven voor betekenis in hun leven heeft**. Ik heb van hen helemaal niet geleerd wat dat geloven in het leven van elke dag **betekent**. En zolang ik dat niet weet, kan ik er echt niets **mee** beginnen'. Ouders zullen **tegenover** hun kinderen eerlijker voor hun **geloof moeten** uitkomen.

Stand-by geloof

De godsdienstsocioloog **Meerten ter Borg** schreef in *Trouw* van 13

september jl. over de periodieke onderzoeken naar religie en kerk in Nederland. Als je **goed** kijkt, zie je dat de godsdienstigheid die te maken heeft met kerkelijke instituten terugloopt, maar dat religie daarbuiten (de 'ongeïstitutionaliseerde') groeit. Velen hanteren het **geloof** als optie: op het **moment** dat je dat wenst, kun je er gebruik van maken.

Als **voorbeeld** blijf ik bij het vernamelijkde SCP-rapport. Ik **neem** u mee naareen staatje op blz. 65, waaruit blijkt dat 16% van de Nederlandse bevolking als atheïst kan **worden** geboekt en 14% als agnost. Deze percentages hebben een lichte neiging tot dalen. Het percentage dat op de een of andere vage manier aan een hogere macht gelooft (22%), is daarentegen langzaam aan het stijgen. Het percentage dat, al of niet vast, in God gelooft, schommelt net onder de 50%. De orthodoxie loopt terug. **Dus** ruim 70% heeft een vaag of minder **vaag** geloof; een percentage dat langzaam stijgt. Deze percentages **staan** in contrast met de cijfers van **ontkerkelijking**, die alsmaar stijgen. Op het eerste gezicht een wonderlijke discrepantie. Het geïstitutionaliseerde geloof neemt af, evenals het harde ongeloof. Een grote meerderheid gelooft dus, maar vaak zonder dat dat een duidelijke vorm heeft. Sociologen en theologen kunnen daar niet veel mee. Ik noem deze vage vorm **optioneel** geloof.

Geloof als vrije keus

In de westerse cultuur is het een waarde om als individu op te treden. Je **onttrekken** aan groepsverbanden, met de daarbij behorende **groepsdruk** en sociale controle, wordt als bevrijdend ervaren. Wat je gelooft en niet gelooft is een kwestie van vrije keus. Bij dergelijke waarden en bij de eruit voortvloeiende manier van leven past in een welvarende tijd een kerklidmaatschap minder. Je slaat je vleugels uit, je vervreemdt van de **kerk**. En ook zij, die nog in de kerk blij-

ven, zo blijkt uit de cijfers, voelen er minder **voor** om zich door de **kerk** te laten voorschrijven hoe ze zich moeten gedragen.

Je indekken

Toch hoef je bij deze manier van leven **God** niet per se vaarwel te zeggen. Weliswaar heeft de **natuurwetenschap** bijbelse zekerheden ondermijnd, maar mensen **weten** dat ze kwetsbaar zijn, ze weten dat ze hun lot niet in eigen hand hebben en ze hebben behoefte zich **hierte**gen in **te** dekken. Het kan niet scheien hoe (...)

We weten dan ook dat menselijke verzekeringen niet genoeg zijn. We weten dat **we** sterfelijk zijn en dat het leven meer ellen& op **kan** **leven** dan we alleen kunnen dragen. Daaraan willen we niet herinnerd worden, **maar we** willen wel **mogelijkheden** hebben om aan die ellen& de het hoofd te bieden. Daarnaast willen mensen een **perspectief**. We wülen geen leven dat van willekeurig handelen aan elkaar lijkt te **hang**en. Want willekeur geeft een onveilig gevoel. Daarom willen **we** dat sommige daden een gewicht krijgen dat we er zelf niet aan kunnen geven.

Wel de lusten, **niet** de lasten

Dit alles maakt niet ongedaan dat **we** in een moderne consumptie-maatschappij leven. We willen die zekerheden zo **gemakkelijk** mogelijk verwerven. Geen verplichtingen, als het kan. We willen niet de lasten, wel de lusten. We willen niet de lasten van het geloof, wel de lusten. We willen niet het geloof zelf (**te** veel gedoe), **we** willen het geloof (geeft niet **welk**) als optie.

Dat is **wat** zich aftekent: een beperkt, steeds **geringer** aantal mensen dat **uitdrukkelijk** in God gelooft. **Een teruglopend** aantal mensen dat actief niet in God gelooft (de atheïsten). En **een** toenemend aantal **mensen** dat geloof als optie **hanteert** (soms in de hoop dat deze optie niet verzilverd hoeft te wor-

den). Een opportunistisch stand-by geloof.

Dat deze opties regelmatig verzilverd worden, merken dominees. Regelmatig worden ze geconfronteerd met buitenkerkelijken, die uit het niets op hen afkomen en plotse-ling in de kerk willen trouwen, hun kind 'toch maar' gedoopt willen hebben, of willen dat de dominee iets zegt bij de crematie, 'anders is het zo kaai'. De theoloog dient met deze ontwikkeling rekening te houden. Hij moet zichzelf eerder wen als een hulpverlener die er is als de nood daar is, dan als een vertegenwoordiger van een bepaalde theologische richting of als de voorganger in een gemeente.

Ter Borg ziet toch wel iets in dit opportunisme. Je zou je meer moeten richten op & vraag-kant, de de behoefte-kant van het geloof. En minder nadruk leggen op de aanbod-kant. Daarin komt de rooms-katholieke neiging tot aansluiting bij de 'natuur' naar voren. Dat het geloof haaks kan staan op wat mensen willen, horen we hier niet.

Maar geloof en geloof zijn twee. Zal Christus bij Zijn komst ook her geloof vinden op aarde (Luk. 18 : 8)?

Spelbrekers tussen postmodern

Het Duitse evangelische maandblad *Licht und Leben*/Der Feste Grund van september geeft de woorden van Heinzpeter Hempelmann weer, die met het oog op de evangelisatie opmerkte:

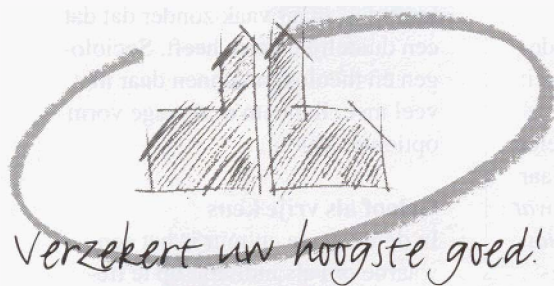
Christenen geven in de postmoderne maatschappij aanstoot en zullen steeds vaker als spelbrekers en fundamentalisten bestempeld worden. Elke dag brokkelt er een stuk af van de al eeuwen bestaande identiteit van evangelie en westerse cultuur. (...)

De pretentie van het evangelie, dat het de waarheid is voor alle mensen, raakt in conflict met het pluralisme, dat alleen maar accepteert dat er vele individuele waarheden bestaan. Wie aan de waarheid vasthoudt, wordt een spelbreker. Daar-

mee geraken Christenen vandaag in net zo'n situatie als de eerste Christenen: ze moeten een 'tegen-cultuur' vormen en laten zien dat het evangelie een kracht is die vorm geeft aan het leven. Dat betekent confrontatie: met de multiculturele en heidense wereld om je heen kun je niet maar vreedzaam w vriendelijk samenleven. Maar deze 'oerchristelijke' situatie biedt wel de mogelijkheid een duidelijk christelijk profiel te ontwikkelen.

Het blad meldt, dat Hempelmann verder de kritiek uitte, dat het pluralisme ook bepalend is geworden voor het handelen van de kerkelijke leiding in de Duitse Evangelische Kerk.

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel. Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden. Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

Beroepbaar¹

Kandidaten:

MA. van Leeuwen, Planetenweg 176, 1973 BR IJmuiden, ☎ 0255-533451.

G. Hutten, J.A. Feithstraat 19A, 9725 AM Groningen, ☎ 050-5255158.

D. de Jong, Cellebroedersweg 2, 8261 GW Kampen, ☎ 038-3317247.

J.P. Kruijer, Lange Haeg 153, 3853 EG Ermelo, ☎ 0341-551673.

E.J. Oostland, Cellebroedersweg 2, 8261 GW Kampen, ☎ 038-3317247.

H.J.J. Pomp, Saffierstraat 210, 9743 JN Groningen, ☎ 050-5711969.

F.G. aan het Rot, Wortmanstraat 348, 8265 AN Kampen, ☎ 038-3322973.

RA. Schipper, Heemraadweg 236, 1382 JB Weesp, ☎ 0294-419206.

Beroepen te Bunschoten-Oost: H. Jagersma te Veenendaal; te Franeker-Sexbierum: G.H. Hutten, kandidaat te Groningen; te Bussum-Huizen: D. Noort te Ferwerd-Hallum (Fr.); te Hoogezand-Sappemeer: R.M. Meijer te Hooghalen i.c.m. Beilen.

Aangenomen naar Nieuw Lekkerland i.c.m. Alblasserdam: R.A. Schipper, kandidaat te Weesp, die bedankte voor Bruchterveld. Toegelaten tot de dienst des woords door de classis Hattem: J. Werkman, kandidaat te Groningen, beroepen als missionair predikant te Hattem (voor werk in de Oekraïne).

Bedankt voor Hasselt: J. van de Wetering te Bergentheim.

Promotie

Kampen – Op woensdag 17 september jl. promoveerde aan de Theologische Universiteit te Kampen drs. J.A. Boersema op het proefschrift *Huwelijksbetalingen, een antropologische onderzoek naar de bruidsprijs op Oost-Sumba*. Promotor was prof. dr. J. Douma. De promotie vond plaats in de Lemkerzaal, Broederweg 16 te Kampen.

Intrede

Hattem – Op zondag 21 september jl. deed **kandidaat J. Werkman** te Groningen, intrede in de gemeente te Hattem voor de missionaire dienst in de Oekraïne. In de morgendienst werd hij in het ambt bevestigd door ds. A.P. Feijen, predikant aldaar.

Waddinxveen – Op zondag 21 september jl. deed ds. E. Brink te Nijmegen, intrede in de gemeente te Waddinxveen.

Ds. Brink werd in de morgendienst in het ambt bevestigd door ds. J. Wesseling en deed in de middagdienst intrede.

Beide diensten werden gehouden in de Kruiskerk, Passage 11, aanvang (resp.): 9.30 en 16.30 uur. Nieuw adres ds. Brink: Zuringveld 8, 2742 GP, ☎ (0812) 640670.

Jubileum

Veenendaal – Zondag 21 september jl. was het een halve eeuw geleden dat ds. J. Kok te Veenendaal, emeritus-predikant van de kerk van Amersfoort-Centrum, in het ambt werd bevestigd. Jacob Kok werd op 28 februari

1920 in Zaandam geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Op 21 september 1947 deed ds. Kok intrede in de gemeente van Noordbergum. In 1950 verbond hij zich aan de gemeenten van Leerdam en Culemborg en in 1955 ging hij naar Enschede.

In 1963 werd hij predikant van de gemeente te Amersfoort-Centrum. Van 2 mei 1982 tot aan zijn emeritaat in 1984 diende hij de kerk van Veenendaal.

Ds. Kok was preses van de generale synode van Hoogeveen (1969-1970) en assessor van die van Hattem (1972-1973). Verder was hij onder meer voorzitter van de vereniging voor Gereformeerd Kweekschoolonderwijs, curator van de Theologische Universiteit te Kampen en redacteur van het Gereformeerd Kerkblad voor Overijssel, Gelderland, Utrecht en Noord-Holland.

Van zijn hand verscheen Van strijd en zegepraal, geschrevensamen met dr. C. van der Waal.

In 1983 ontving ds. Kok het verzetsherdenkingskruis voor zijn aandeel in het werk van de verzetsgroep Trouw.

Afscheid

Assen – Op zondag 31 augustus jl. nam ds. R. Timmerman afscheid van de gemeente te Assen-Noord tijdens een afscheidsdienst in de Maranathakerk. Sinds 1 september is hij met emeritaat.

Ds. Timmerman werd op 2 augustus 1932 te Enschede geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Op 14 november 1957 deed ds. Timmerman intrede in de gemeente te Hijken en vertrok vandaar in

¹ Nieuwe opgaven en wijzigingen: W.L. de Graaff, ☎ (038) 3331201.

1961 naar Bunschoten-Spakenburg Om vervolgens zich in 1969 aan de gemeente van Heemse te verbinden. Tenslotte verbond hij zich in 1980 aan de gemeente van Assen-Noord tot aan zijn emeritaat.

Twee boeken verschenen van zijn hand: *Leven met God* (1985) en *Eeuwig leven, Bijbels toekomstbeeld* (1992), een berijming van de catechismus.

Instituering

De Gereformeerde Kerk van Capelle-Z.W.

Vanaf 1 januari 1998 zal een aantal broeders en zusters van de Gereformeerde Kerk Kralingseveer/Krimpen a/d IJssel samen een nieuwe gemeente vormen, de *Gereformeerde Kerk van Capelle-Zuid-West*.

Ter voorbereiding hierop worden er vanaf 7 september 1997 door de twee genoemde kerkenraden gezamenlijke diensten belegd voor de broeders en zusters die eensdeels wonen in het gebied van Kralingseveer, 's-Gravenland en Capelle-West en anderdeels in de zuidwijk van de kerkelijke gemeente Capelle.

In Krimpen is in een dienst met een bijzonder karakter, waarin ds. E.A. de Boer voorging, op zondag 1 september jl. afscheid genomen van de vertrekkende gemeenteleden.

Venlo

Venlo – Na tien jaar is het zover: met ingang van 7 november a.s. is Venlo een zelfstandige zusterkerk. Vanuit de Zuid-Limburgse gemeente Brunssum-Treebeek zijn sinds 1987 diensten gehouden in Venlo. In 1990 is ds. H. Drost in deze 'wijk' aan de slag gegaan. Inmiddels is er een stevige kern en zijn er voldoende ambtsdragers, meldt de Kruisbergbode uit Brunssum. In augustus heeft de classis groen licht gegeven voor instituering. Deze maand is de kerkenraad van Venlo/Brunssum-Treebeek voor het laatst bij elkaar om de verzelfstandiging door te spreken.

Adreswijzigingen e.d.

Hengelo * *Scriba*: J.H. Teeninga, Robert Stolzstraat 240, 7558 CH Hengelo, ☎ 074-2771876 (pag. 78). Hilversum * *Kerkenraad*: Postbus 87, 1200 AB. *Scriba*: A. van Diggele, Erasmuslaan 83, 1216 LV, ☎ (035) 6217973 (pag. 115).

Hoogvliet/Spijkenisse * *Scriba*: W.J. Folmer, Rembrandtstraat 84 3202 WV Spijkenisse, ☎ (0181) 613373. (pag. 140).

Meppel * *Diaconie*: P. van Barneveld, Bezettingslaan 54, 7943 (pag. 70).

Mijdrecht * *Kerkenraad*: Postbus 61, 3648 ZH Wilnis. *Scriba*: H.A. v.d. Linden, Kruiwiel 38, 3641 BW, ☎ (0297) 282216 (pag. 118).

Steenwijk * *Scriba*: H. Pool, Postbus 275, 8330 AG Steenwijk (pag. 87).

Zwijndrecht * *Scriba*: A. Zwijkstra, Narcisstraat 39, 3333 GX Zwijndrecht (pag. 139).

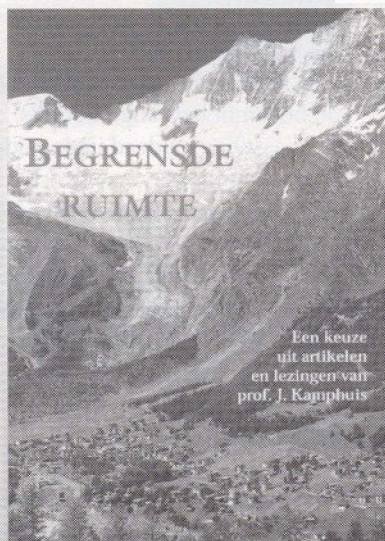
Gereformeerde Adoptie Vereniging * *Secr.* Mevr. G. Hovius-Dijkstra, Jükelburd 9, 9247 EM Ureterp, ☎ (0512) 302738 (pag. 229).

De classis Hattem van 4 september 1997 heeft vastgesteld dat ds. Joh. de Wolf beroepbaar blijft. De PS Gelderland 1996 heeft uitgesproken dat aan ds. De Wolf ambt en radicaal niet kan worden ontnomen als hij geen beroep ontvangt. Daarom blijft hij beroepbaar ook na 1 oktober 1997.

Namens de classis Hattem d.d. 4 september 1997,

scriba A.P. Feijen, e.t.

BEGRENSDE RUIMTE

Een keuze uit artikelen en lezingen van prof. J. Kamphuis Samengesteld ter gelegenheid van zijn 75e verjaardag

Onder redactie van H.J. Boiten en J.J.C. Dee

Verkrijgbaar bij de boekhandel 416 pag., ing. f 39,50

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.
Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

